

**MENDELOVA UNIVERZITA V BRNĚ
AGRONOMICKÁ FAKULTA**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

BRNO 2015

KLÁRA MRKVIČKOVÁ

**Podmínky rozvoje mikroregionu na vnitřní periferii:
případová studie Centra Železných hor**
Diplomová práce

Vedoucí práce:
doc. RNDr. Antonín Vaishar, CSc.

Vypracovala:
Bc. Klára Mrkvičková

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Autorka práce: Bc. Klára Mrkvičková
Studijní program: Zemědělská specializace
Obor: Rozvoj venkova

Vedoucí práce: doc. RNDr. Antonín Vaishar, CSc.

Název práce: **Podmínky rozvoje mikroregionu na vnitřní periférii:
případová studie Centra Železných hor**

Zásady pro vypracování:

1. Zhodnotit dostupnou českou i zahraniční literaturu, týkající se rozvoje periferních venkovských mikroregionů a tuzemskou literaturu, týkající se typologie venkovských mikroregionů v Česku. Využít rovněž časopiseckých článků v režimu open access a závěrečných prací na vysokých školách. Pokusit se o definování periferie.
2. Charakterizovat mikroregion Centrum Železných hor (Nasavrcko) v rozsahu Nasavrky, Bojanov, Ctětín, České Lhotice, Hodonín, Horní Bradlo, Krásné, Křižanovice, Libkov, Liboměřice, Lukavice, Seč. Důraz položit především na znaky perifernosti. Využít zejména statistických dat.
3. Analyzovat rozvojové perspektivy mikroregionu z hlediska jeho populace, přírodního potenciálu pro jednotlivá odvětví, ekonomických aktivit i sociálních otázek. Získané poznatky kartograficky a fotograficky dokumentovat. Využít i sociologických metod, například rozhovorů s významnými subjekty.
4. Pokusit se o SWOT analýzu rozvojových možností mikroregionu a návrh strategií rozvoje. Diskutovat možnost zobecnění poznatků na ostatní periferní mikroregiony.

Rozsah práce: 60 stran + přílohy, minimálně 90 000 znaků

Literatura:

1. LABRIANIDIS, L. *The future of Europe's rural peripheries*. Aldershot, Hants, England: Ashgate, 2004. 318 s. Ashgate economic geography series. ISBN 0-7546-4054-X.
2. MUSIL, J. -- MÜLLER, J. *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. 1. vyd. Praha: CESES UK FSV, 2008. 52 s.
3. NOVOTNÁ, M. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova, 2005. 184 s. ISBN 80-86561-21-6.

4. PERLÍN, R. *Strategický plán mikroregionu*. Praha: AgAkcent, s.r.o., 2002. 52 s. ISBN 80-903-0930-5.
5. VAISHAR, A. -- ŽITŇÁKOVÁ, J. -- ŠŤASTNÁ, M. Rural periphery: what does it mean in the east-central Europe?. In ZAPLETALOVÁ, J. -- VAISHAR, A. *Multifunctional rural development*. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2012, s. 56--57. ISBN 978-80-7375-642-0.
6. WESELOWSKA, M. *Wiejskie obszary peryferyjne - uwarunkowania i czynniki aktywizacji*. Warszawa: Instytut geografii i przestrzennego zagospodarowania PAN, 2011. 250 s. ISBN 978-83-62089-16-1.
7. PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 115, č. 2, s. 161–187.

Datum zadání: říjen 2013

Datum odevzdání: duben 2015

Bc. Klára Mrkvičková
Autorka práce

doc. RNDr. Antonín Vaishar, CSc.
Vedoucí práce

prof. Ing. František Toman, CSc.
Vedoucí ústavu

prof. Ing. Ladislav Zeman, CSc.
Děkan AF MENDELU

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci: „Podmínky rozvoje mikroregionu na vnitřní periferii: případová studie Centra Železných hor“, vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace uvádím v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., O vysokých školách ve znění pozdějších předpisů a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne: 25.4.2015

.....
podpis

Poděkování

Tuto práci věnuji svým drahým rodičům za jejich trpělivou a laskavou podporu při mých studiích.

Abstract

Diploma thesis "Conditions of rural development in the microregion in the Czech inner periphery: Case study Železné hory" is focused on the lagging regions of Czech Republic. The first part is devoted to the typology of Czech rural regions, to the term of the inner periphery, its definition and processing of the available literature. Acquired knowledge is applied to the micro-region Centrum Železných hor. The aim of the work consists in a brief description of the region with emphasis on symptoms peripherality and seeking development perspectives. The outcome of this work includes a SWOT analysis and design strategy for development of the micro-region, based on specific condition of the area. The main point of development strategy is focused on improving the social environment and the promotion of the so-called green tourism. At the end measures applicable to other regions of the inner periphery are recommended, especially close cooperation with MAS and human capital development. *Keywords:* rural region, peripherality, development prospects, SWOT analysis, development strategy

Abstrakt

Diplomová práce „Podmínky rozvoje mikroregionu na vnitřní periferii: případová studie Centra Železných hor“ je zaměřena na problematiku zaostávajících regionů České republiky. První část práce je věnována typologii českých venkovských regionů, pojmu vnitřní periferie, jeho definice a zpracování v dostupné literatuře. Získané poznatky jsou aplikovány na mikroregion Centrum Železných hor. Cílem práce je stručná charakteristika regionu s důrazem na projevy perifernosti, hledání rozvojových perspektiv. Výstupem práce je SWOT analýza a návrh strategie rozvoje daného mikroregionu, založené na specifických podmínkách oblasti. Hlavními programovými body strategie rozvoje je důraz na zlepšení sociálního prostředí a podpora tzv. zeleného cestovního ruchu. V závěru jsou doporučena opatření aplikovatelná na jiné regiony na vnitřní periferii, především úzká spolupráce s MAS a rozvoj lidského kapitálu.

Klíčová slova: venkovský region, perifernost, rozvojové perspektivy, SWOT analýza, strategie rozvoje.

Obsah

Úvod	15
1. Teoretický základ studie - typologie venkovského prostoru České republiky, pojem vnitřní periferie, jeho definice a projevy	17
1.1. Vývoj výzkumu polarizace prostoru v zahraničních publikacích	17
1.2. Vývoj výzkumu polarizace prostoru v české literatuře	20
1.3. Typologie českého venkova	28
2. Případová studie mikroregionu Centrum Železných hor: vybrané charakteristiky struktura krajiny oblasti se zaměřením na znaky vnitřní periferie	32
2.1. Vybrané charakteristiky oblasti.....	32
2.1.1. Vývoj podloží, půdy, vodstvo	32
2.1.2. Krajinná typologie	33
2.1.3. Ochrana přírody a krajiny.....	35
2.1.4. Klimatické oblasti	36
2.1.5. Krajinotvorná činnost.....	37
2.2. Sídelní síť, demografická struktura a znaky perifernosti.....	37
2.3. Vývoj počtu obyvatel mikroregionu Centrum Železných hor	41
2.3.1. Míra nezaměstnanosti v mikroregionu	42
2.3.2. Demografická struktura	44
2.3.3. Vzdělanost.....	44
2.3.4. Domovní fond a plynofikace	46
3. SWOT analýza a návrhová strategie rozvoje mikroregionu Centrum Železných hor.....	48
3.1.1. Silné stránky	49
3.1.2. Slabé stránky	50
3.1.3. Příležitosti.....	51
3.1.4. Hrozby	52
3.2. Analýza rozvojových perspektiv oblasti	53
3.3. Návrh rozvojové strategie	58
3.4. Strategie aplikovatelné i na jiné mikroregiony na vnitřní periferii	63
Závěr.....	64

Úvod

Česká republika má charakteristickou strukturu osídlení. Vyznačuje se vysokou koncentrací drobných obcí. Na území 7 886 707 ha se k roku 2014 nacházelo 6 253 obcí. Ačkoliv sídla od sebe dělí krátké vzdálenosti, podmínky v jednotlivých obcích na území země jsou značně rozdílné v závislosti na mnoha faktorech, jako je historický vývoj, přírodní podmínky, politicko-správní procesy aj.

Území České republiky je rozděleno do 14 správních jednotek (krajů) včetně hlavního města Prahy, jednotky jsou dále členěny na 77 okresů (včetně Prahy). K roku 2014 evidujeme 205 obcí s rozšířenou působností a 393 obcí s pověřenými úřady, které vykonávají některé administrativní činnosti v přenesené působnosti. Díky tomu je státní správa částečně decentralizovaná a lépe dostupná i ve venkovských oblastech. Ačkoliv je patrná snaha rovnoměrně pokrýt celou Českou republiku, existují oblasti s horší dostupností k administrativním centrům a tím vzniká i jedna z příčin rozdílů mezi centrálními a periferními regiony.

Následující práce je zaměřena na problematiku zaostávajících regionů ve vnitřní periférii, na definici tohoto pojmu podloženou zahraniční i tuzemskou literaturou a na typologii venkovského prostoru na našem území. Pro aplikaci teoretických poznatků do praxe byla vytvořena případová studie na území mikroregionu Centra Železných hor, pod kterou spadá celkem 12 obcí. Práce území mikroregionu charakterizuje a pomocí statistických údajů vyhledává znaky perifernosti. Praktickým výstupem bádání má být nalezení potenciálních směrů rozvoje dané oblasti a jejich shrnutí v ucelený návrh, dále volba strategie pro rozvoj mikroregionu Centrum Železných hor.

Závěr práce obsahuje návrhy na opatření a doporučení všeobecnějšího charakteru, která by mohla pomoci ostatním mikroregionům vykazujícím podobné znaky vnitřní periferie.

Cíl práce:

Hlavní cíle práce jsou následující:

1. definovat pojem vnitřní periferie na základě dostupné odborné literatury
2. charakterizovat oblast mikroregionu Centrum Železných hor se zaměřením na projevy perifernosti
3. zhodnotit rozvojové perspektivy oblasti
 - a. z hlediska populace

- b. ze sociálního hlediska
 - c. z hlediska přírodních podmínek a jejich vlivu na ekonomická odvětví
 - d. z hlediska spolupráce obcí
4. vytvořit SWOT analýzu a návrh strategie rozvoje mikroregionu
 5. zhodnotit možnosti obecnějších opatření aplikovatelných na jiné mikroregiony potýkajících se s problémem perifernosti

Použité metody:

Pro dosažení výzkumných cílů byla použita indukce, dedukce, syntéza, SWOT analýza, analýza statistických dat, rešerše dostupných textů a studií a terénní šetření formou interview s významným správním subjektem mikroregionu.

Metodika:

Podrobnou rešerší studií, článků a odborných publikací byl vytvořen teoretický základ pro praktickou část bádání. V souvislosti s předchozími studii byla stanovena sada kritérií, která pomohla vyjádřit znaky vnitřní periferie. Ve statistikách dostupných na internetových stránkách byla vyhledána data pro všech 12 obcí Centra Železných hor a tabulkovým šetřením byla provedena komentovaná analýza hodnot. Z výsledků analýzy, rozvedením charakteristik oblasti a pomocí dedukce vyplynuly směry možného rozvoje mikroregionu. Byly hledány rozvojové perspektivy a na jejich základě byla vytvořena SWOT analýza a návrhový projekt strategie rozvoje mikroregionu. V závěru práce vznikla pomocí indukce snaha nalézt zobecnění navrhovaných opatření pro jejich širší využití i v jiných zaostávajících regionech.

Struktura práce:

Práci lze pro lepší přehlednost rozdělit do čtyř hlavních částí. První část textu je věnována teoreticko-metodologickým základům problematiky polarizace prostoru, definici pojmu vnitřní periferie a rozboru typologie českého venkova.. Na teoretické poznatky navazuje analytická část, ve které je věnována pozornost vybraným charakteristikám struktury krajiny. Třetí část textu zpracovává tematiku sídelní struktury a znaky perifernosti mikroregionu. Je vytvořen uspořádaný přehled získaných dat s důrazem kladeným na projevy perifernosti. Poslední část zpracovává SWOT analýzu, zabývá se potenciálním směrem rozvoje oblasti a předkládá návrh strategie

rozvoje a snaží se najít všeobecná východiska použitelná i pro jiné mikroregiony trpící podobnými problémy.

1. Teoretický základ studie - typologie venkovského prostoru České republiky, pojem vnitřní periferie, jeho definice a projevy

1.1. Vývoj výzkumu polarizace prostoru v zahraničních publikacích

Cílem mnoha regionálních politik je udržení či posílení sociální a kulturní soudržnosti společnosti. Avšak sociální soudržnost je složitou problematikou, která má mnoho dimenzí. Jednou ze zásadních dimenzí je sociálně - prostorová organizace společnosti. Na této úrovni mohou vznikat jevy, které dokážou sociální soudržnost zásadně ovlivnit. V této práci bude pozornost věnována fenoménu s oslabujícím účinkem, fenoménu známému pod pojmem „vnitřní periferie“.¹

Název fenoménu má původ v řeckém slově „periphēria“ ve významu slova oběh, okruh, něco na okraji, okrajová zóna. Podle slovníku cizích slov slovo periferie značí okrajovou část, vzdálenější předměstí, místo vzdálené centru. Dříve byl pojem periferie v sociologických vědách spojován zejména s okrajovými částmi měst nebo států. Dnes je na perifernost nahlíženo v konceptu polarizace prostoru, kdy existuje celá škála indikátorů a přístupů k perifernosti a vzdálenost od centra je pouze jedním z nich.

O ucelenou definici a klasifikaci tohoto fenoménu se snaží autoři od počátku minulého století. Mezi první autory, v jejichž konceptu se objevuje prostorový náhled na socioekonomický rozvoj, patří Christaller (1933), který přichází s teorií centrálních míst. Definuje v prostoru centra a místa mezi nimi nepřímo popisuje periferními rysy. Určujícím měřítkem je vzdálenost od centra. Ve svém konceptu Christaller neuvažuje asymetrii prostoru, rozvoje ani uspořádání.²

Po 2. světové válce se problematikou regionální disparity zabývají ekonomové v návaznosti na snahu obnovit ekonomiky válkou zdevastovaných států. Mezi tyto ekonomy patří především Myrdal (1957), Hirschmann (1958) a Perroux (1958). Náhled

¹ MUSIL, Jiří a Jan MÜLLER. Vnitřní periferie České republiky jako mechanismus sociální exkluze. *Czech Sociological Review*. 2008, roč. 2008, č. 2.

² HAVLÍČEK, Tomáš, Pavel CHROMÝ, Vít JANČÁK a Miroslav MARADA. Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 6-24. Edice Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje, 17. ISBN 8086561216.

na vznik periferií se rozšířili o uvažování nerovnoměrného rozvoje ekonomik a teorii kumulativních příčin.³

Prostorovému uspořádání rozvoje věnoval velkou část svých výzkumů Milton Friedman (1966). V rámci svých teorií vztahů mezi jádrem a periferií obohacuje výzkumné přístupy o zohlednění společenského, kulturního a politického vývoje a vlivu institucionalit. Vyslovil myšlenku, že jádrové oblasti disponují určitou mírou autonomie, dominance a schopností vytvářet či přijímat inovace. Naproti tomu periferní oblasti změny a inovace mívají. Ve své práci Friedman poukazuje na následné sílení disparity. Tento efekt přičítá vlivu šesti mechanismů:

- 1) efektu dominance – odsun kapitálu, přírodních i lidských zdrojů do jádra
- 2) efektu vazeb – efekt, kdy na inovace navazují další inovace (např. v příbuzných odvětvích)
- 3) psychologickému efektu – vytvoření podmínek a očekávání, které indukují vznik dalších inovací
- 4) modernizačnímu efektu – změna sociálních hodnot se snadnějším přijímáním změn a inovací
- 5) informačnímu efektu – snadnější sdílení informací v místě jádra
- 6) výrobnímu efektu – vznik ekonomické struktury s výrazným růstovým potenciálem pomocí úspor z rozsahu, exportních úspor, monopol na trhu aj.

Výsledné pnutí mezi póly navrhuje řešit decentralizací rozhodovacích pravomocí.

Friedman popisuje i vývoj ekonomiky v prostoru. Přichází se čtyřmi stupni vývoje:

- 1) lokální ekonomické struktury v preindustriální společnosti
- 2) vznik polarity jádro – periferie
- 3) disperze ekonomických aktivit směrem z jádra do periferie
- 4) prostorová integrace, růst propojenosti a snižování rozdílů mezi oblastí jádra a periferní oblastí

Friedman tak nabízí komplexní náhled na prostorový vliv na vznik, vývoj a řešení regionálních disparit.⁴

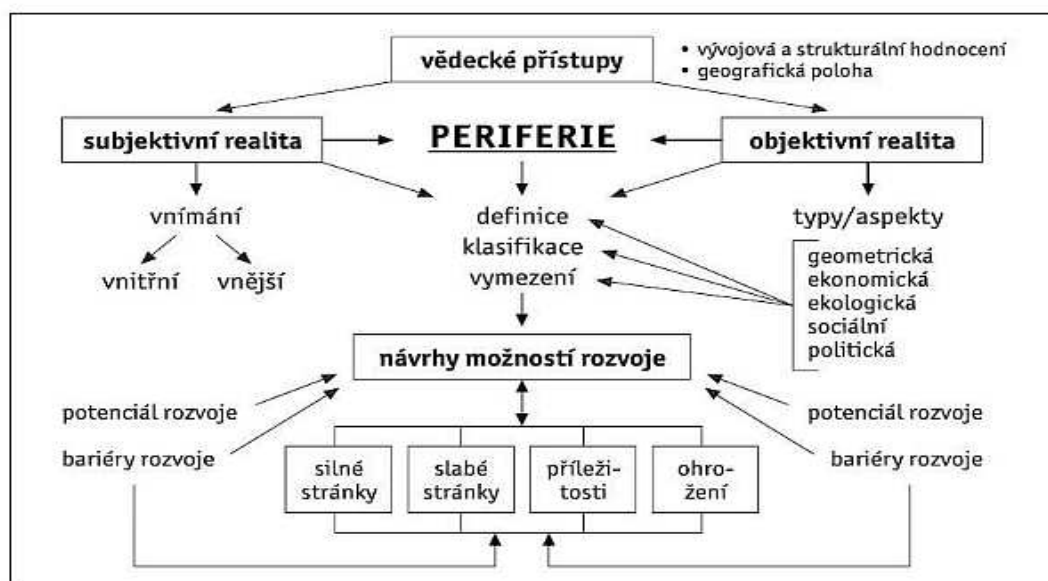
Významný podnět do diskuze přinesl Wallerstein (1979) s názorem o existenci tzv. semiperiferií, čímž ukazuje kontinuální rozvoj směrem z jádra do periferie a tím defacto

³ HOLMAN, Robert. *Dějiny ekonomického myšlení: Robert Holman a kol.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, xxv, 539 s. ISBN 80-7117-9380-9.

⁴ BLAŽEK, Jiří a David UHLÍŘ. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace.* Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1974-3.

narušuje tezi polarity mezi těmito oblastmi. Autoři Nef a Schuler (1983) jeho názor rozvíjejí teoretickou koncepcí pyramidu moci, ve které vysvětlují, že jádro a periferie nejsou prostorově odděleny, a tak může docházet k přelévání míry centrality v čase. Reynaud (1981) přichází s prostorovým modelem, ve kterém na problém periferií nahlížel spíše ze sociálního hlediska a z hlediska lidského kapitálu. Zdůrazňuje přechodné typy území a možnost periferie se od jádra oddělit, čímž jádro ztrácí své dominantní postavení. Naopak z pohledu ekonomického Brunet (1993) vyzdvihuje úlohu centrálních jednotek, jakožto zdroj rozvoje a jejich silné postavení v prostoru (např. tzv. modrý banán v EU)

V následujících letech se vědecké přístupy zabývaly objektivními i subjektivními posudky a indikátory ve snaze nalézt definici a klasifikaci periferních území. Schmidt (1998) věnoval své myšlenky právě objektivním a subjektivním přístupům k problematice, vytvořil schéma vztahu různých aspektů a periferních oblastí zároveň upozornil na území, kterým se globální integrace vyhnula, a ty označuje za marginální. Přichází tedy s konceptem uspořádání struktur na centrální-periferní-marginální.⁵

Obrázek 1 Schéma vybraných aspektů a vztahů periferních regionů

Zdroj: Schmidt (1998) in: Havlíček, Chromý, Jančák, Marada (2005)

⁵ HAVLÍČEK, Tomáš, Pavel CHROMÝ, Vít JANČÁK a Miroslav MARADA. Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 6-24. Edice Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje, 17. ISBN 8086561216.

1.2. Vývoj výzkumu polarizace prostoru v české literatuře

Na území České republiky bylo na periferní oblasti nahlíženo v souvislosti s transformačními a sub-urbanizačními procesy, tedy centra byla chápána jako řídicí jednotky spádové oblasti. Tento zjednodušený model byl aplikován, protože ačkoliv již existovaly zaostávající regiony, rozdíly mezi jednotlivými regiony nebyly výrazné, a také proto, že pozornost bylo třeba soustředit na jiné, v té době palčivější problémy.

Následkem porevolučních změn se rozdíly mezi regiony začaly prohlubovat. Začaly vznikat rozvojové póly v čele s metropolitní oblastí v kontrastu se strukturálně postiženými regiony. V reakci na tento nový trend začaly vznikat nové publikace.

Systém osídlení České republiky začal být hodnocen a zkoumán. Autoři Hampl, Gardavský a Kühnl (1987) se zaměřili na míru exponovanosti měřenou zejména vzdáleností a propojeností jednotek s centry, velikostí zkoumaných jednotek, jejich hustotu zalidnění a významností. Zaostávající oblasti rozdělili na slabě, středně a významně periferní. Periferie podle autorů vykazují homogenní charakter, nacházejí se většinou v neatraktivní poloze a vykazují nízkou hustotou zalidnění.

Mezi další autory, kteří se soustředili na funkční prostorový systém sídel, patří např. Jiří Musil (1988), který se snažil o definici periferních oblastí pomocí kvantifikovatelných ukazatelů, pomocí kterých definoval problematické oblasti, a Illner (1988). Ten ve své práci klade větší důraz na sociální podmínky území a lidský kapitál. Zaměřil se např. na vzdělanost, demografické údaje, ekonomickou aktivitu a podle získaných údajů vytvořil mapu periferních oblastí, ze které byla patrná zvýšená koncentrace problémových regionů podél administrativních hranic mezi kraji. O deset let později Červenka ve své práci hodnotí oblasti pomocí vybavenosti domácnosti a životních podmínek v rámci územních celků.⁶

Počátkem 90. let se problematice rozvoje a rozdílného vývoje jednotlivých regionů začala věnovat širší základna badatelů. Začalo vznikat mnoho nových směrů a přístupů, autoři se začínají soustředit na migrační pohyby uvnitř státu, na rozvoj venkova, environmentální dopady společenského růstu a průmyslového rozvoje, na urbanistiku, rekreační oblasti či příhraniční regiony. Autoři Havlíček, Chromý, Jančák a Marada se ve své studii věnují teoreticko-metodologickým aspektům a trendům výzkumu periferie

⁶ HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P.: Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. Geografie - Sborník ČGS, 2001, roč. 106, č. 1, s. 1-11.

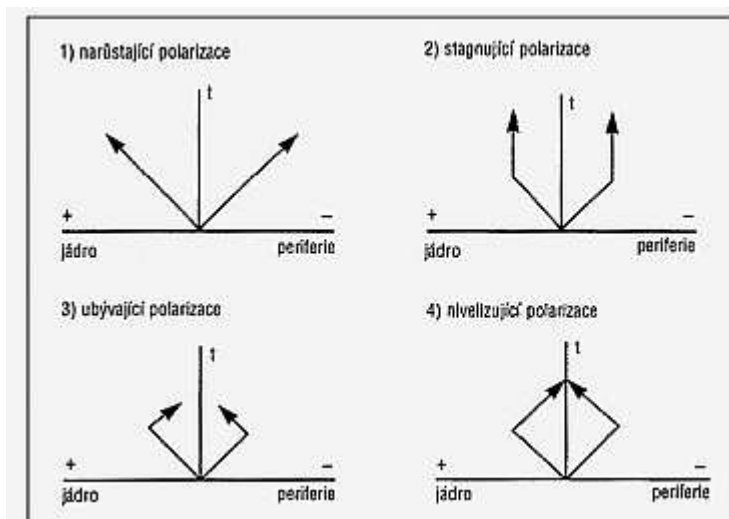
(2005), rozdělují tři hlavní proudy přístupu regionalistiky. Takzvaná „Albertovská škola“ zastoupena Inertem, Károu, Müllerem, Hamplem, Jelečkem, Blažkem a dalšími se zabývala vlivem transformačních procesů na územní správu a rozvojem strukturálně postižených regionů. Těžištěm jejich bádání byly především kvantifikovatelné socioekonomické ukazatele. „Brněnská škola“ v kooperaci s Ústavem geoniky AV ČR zastoupena Vaisharem, Koutným, Zapletalovou, Nováčkem, Mikulíkem a dalšími se soustředí více na vliv vnitřních, především sociálně-kulturních vlivů na prostorový vývoj. Poslední odvětví regionalistiky vzniklé v 90. letech je „Slupská škola“. Hlavními představiteli jsou právě Havlíček, Chromý, Jančák, Marada, Fialová a další. Autoři spadající pod tento směr se zaměřili na teoreticko-metodologické základy výzkumu periferních oblastí, v analýzách pracovali s územními jednotkami krajů a okresů a díky dobré základně dat mohli plně využívat statistických analýz.⁷

Autoři Havlíček a Chromý rozlišili 4 různé druhy periferních oblastí, které vycházejí z jejich diferenciovaného vývoje.

- 1) Periferii s narůstající polarizací, kdy se rozdíly mezi jádrem a periferií nadále prohlubují.
- 2) Stagnující polarizaci, kdy na základě vývojových událostí v čase došlo ke vzniku disparity mezi jednotlivými oblastmi, ale tyto se již dále neprohlubují.
- 3) Ubývající polarizace, kdy se meziregionální difference postupně ztrácejí.
- 4) Nivelizující polarizace, kdy dochází k přelévání centralizace a rozdíly mezi jádrem a periferií se stírají.

Jednotlivé druhy polarizace znázorňují pomocí následovného schématu.

⁷ HAVLÍČEK, Tomáš, Pavel CHROMÝ, Vít JANČÁK a Miroslav MARADA. Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 6-24. Edice Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje, 17. ISBN 8086561216.

Obrázek 2 Abstraktní vývojové typy polarizace prostoru

Zdroj: Havlíček, Chromý (2001)

Lze zhodnotit, že výzkumu polarizace prostoru je věnována pozornost od počátku minulého století se stále narůstajícím důrazem. Teorie o vzniku disparit mezi regiony se v čase vyvíjejí jsou podloženy praktickými průzkumy. Při hodnocení jednotlivých prací, srovnávání regionů, při charakteristice periferních oblastí a využívání poznatků získaných analýzami je důležité brát zřetel na metodologický základ. V analytických pracích zaměřených na polaritu sídel existují různé přístupy, na které je nutné v usuzovaných závěrech brát zřetel, a proto je třeba si při práci s textem klást následující otázky:

- A. Jakým způsobem byly stanoveny ukazatele perifernosti? Stanovení indikátorů perifernosti má zásadní vliv na závěry, které z práce vystupují. Ukazatele mohou být směřovány spíše na socioekonomické, demografické, kulturní, politické aj. údaje, ale při jejich stanovování je třeba se snažit o maximálně komplexní pohled na oblast, ale zároveň brát v úvahu specifika území, která se mohou ve výsledcích zobrazit. Příkladem může být problém satelitních městeček, která mohou výrazně ovlivnit indikátor založený na hustotě obyvatel. Obyvatelé satelitu ráno odjíždějí do práce a vrací se večer, na životě obce se nepodílejí, ve vilové čtvrti žijí izolovaně a sociální interakce se starousedlíky je omezená. V místě bydliště zůstávají tzv. „zelené vdovy“. Ačkoliv se vlivem urbanizačního procesu zvedl počet obyvatel, tento nárůst se v sociálně-kulturním životě obce neotiskne a životní styl obce nadále koresponduje spíše s periferií.

- B. Jak byla získávána data pro analytická srovnávání a pro vznik výstupů? Pro srovnávání dat v dlouhodobém horizontu je velmi těžké získat hodnoty získané na základě jednotné metody. Metody pro zpracování dat se v čase mění a to nejen díky modernizaci výpočetní techniky. Z toho vyplývá, že ve výzkumech mohou vznikat slabiny způsobené náhlými výkyvy hodnot způsobené změnami získávání dat.
- C. Jaké územní jednotky byly zpracovávány? Jsou-li analýzy postavené na hodnocení krajů či okresů, je výrazně jednodušší získat ucelený přehled statistických dat. Problém je ale ve vypovídající hodnotě takových prací. Území okresů v sobě může zahrnout periferní oblasti, avšak zprůměrováním hodnot za celou plochu území tyto zaostávající oblasti nemusí být objeveny. V případě menších územních jednotek studie dokáže více reagovat na skutečnost, ale problém může nastat při dohledávání hodnot, které pro nižší územní jednotky nejdou zpracovány. Pak musí být využity alternativní metody získání dat, například dotazníkovým šetřením. Vypovídající hodnota takových zdrojů je ale diskutabilní.
- D. Jsou užívány objektivní či subjektivní ukazatele? Studium periferie nelze omezit pouze na kvantifikovatelné ukazatele. Vývoj oblasti je dán přírodními, historickými, politickými, ekonomickými, kulturními a sociálními podmínkami. Právě přítomnost lidského faktoru s sebou přináší efekty, které nelze vyjádřit matematickými vzorci. Kořeny perifernosti sahají do dlouhodobého historického vývoje lokality a změny a potenciály rozvoje úzce souvisí i se subjektivními indikátory. Rozhodnutí investora o příchod do lokality je určitou částí tvořeno subjektivními pocity, stejně tak jako rozhodnutí obyvatel o migraci. Z tohoto hlediska je třeba ve výzkumných pracech na tento faktor nezapomínat.

Definice pojmu vnitřní periferie

Nalezení komplexní definice pojmu vnitřní periferie není snadné. Tento fenomén v sobě nese dávku subjektivity a relativnosti. Sídlo, které v jedné lokalitě plní funkci jádra, by v jiné oblasti představovalo periferní obec, sídlo, které pro někoho je okrajovou obcí bez nabídky zdrojů a služeb, pro druhého může znamenat důležité centrum. Tyto subjektivní pocity se mohou v čase různě měnit vlivem životních změn jednotlivce a

stejně tak míra perifernosti se může měnit v souvislosti s historickými událostmi v oblasti.

Ve studii, zaměřené na problematiku vnitřní periferie, autoři Jiří Musil a Jan Müller (2008) periferii označují *území země, která se hospodářsky nerozvíjejí, ztrácejí obyvatelstvo, demograficky stárnou, mají nižší sociálně-ekonomickou úroveň a horší technickou i sociální infrastrukturu než ostatní části země, jsou obtížně dopravně dostupná, mají starý bytový fond a objevují se v nich specifické sociální problémy spojené s exkluzí*.⁸

Schmidt (1998) periferii označuje jako *„nedostatečně integrované území do v daném místě a čase dominujících struktur, procesů a systémů“*⁹

Havlíček a Chromý (2001) o periferii mluví jako o *„specifickém území s poruchou funkčně-prostorových a sociálně-prostorových vztahů, které jsou výsledkem nerovnoměrného působení vzájemně se podmiňujících sociálních, ekonomických, politických, kulturních i fyzickogeografických faktorů“*¹⁰

Váňe (2012) charakterizuje pojem jádra jako *„místo v prostoru, kde jsou soustředěny rozhodující nástroje a zdroje řídicí moci, příp. sídla ústředních politických, ekonomických a kulturních institucí“*, naproti tomu periferii chápe jako *„mocensky a politicky nepriviligované, centrem řízené, centru podřízené a na dění v centru závislé území“*¹¹

Kučerová, Kučera (2009) periferii charakterizují nepřímo v popisu procesu vzniku polarit území: *„Procesem periferizace, během něhož se určité území stává znevýhodněným proti jiným oblastem a na pomyslné škále se posouvá mezi oblastí periferní, potom rozumíme, že se určitý územní celek vyvíjí kvalitativně odlišně, přičemž tato odlišnost je vnímána negativně. Tím dochází k více či méně řízené pokračující ztrátě zmiňovaných klíčových funkcí a atributů daného územního celku a území začíná být v různém rozsahu a určitých aspektech v rámci systému na okraji zájmu. Při procesu*

⁸ □ MUSIL, J. -- MÜLLER, J. *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. 1. vyd. Praha: CESES UK FSV, 2008. 52 s.

⁹ SCHMIDT, M.H. (1998): An integrated systemic approach to marginal regions: from definition to development policies. In: Jussila, J., Leimgruber, W., Majora, R. (eds.): *Perceptions of Marginality: theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space*, Ashgate, Aldershot, s. 45–66

¹⁰ HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P.: Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie - Sborník ČGS*, 2001, roč. 106, č. 1, s. 1-11.

¹¹ VÁŇE, Petr. Lidský a sociální kapitál vnitřních periferií: příklad tří mikroregionů Středočeského kraje. *Geografický časopis*. 2012, č. 4, s. 357-381.

*periferizace se přitom jedná jak o 1) ztrátu určitých společností ceněných atributů a funkcí územní jednotky, tak 2) již samotná absence určitých atributů a funkcí indikuje periferizaci územní jednotky.*¹²

Příklad metodologického postupu a indikátorů perifernosti

Analytická část diplomové práce se částečně opírá o metodologické základy akademické práce Jiřího Musila a Jana Müllera „Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení“, která vznikla při Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a byla součástí státem financovaného projektu „Sociální a kulturní soudržnost v diferenciované společnosti“. Autoři rozdělili Českou republiku do 1 424 mikroregionů. Rozsáhlou analýzou, pomocí statistických údajů určili, které mikroregiony vykazují znaky perifernosti. Za hlavní ukazatele určili 17 indikátorů a zároveň zvlášť zaměřili pozornost na vývoj počtu obyvatel mezi lety 1970-2004. Mikroregiony, které vykazovaly 9 ze 17 indikátorů v neuspokojivé hladině, byly chápány jako periferní oblasti. Také regiony se záporným vývojem počtu obyvatel mezi lety 1970 a 2004 byly zařazeny jako periferní.

Seznam indikátorů:

1. Nízký podíl obyvatel ve věku 0-24 let z celkového počtu obyvatel
2. Vysoký podíl obyvatel ve věku 60 let a více z celkového počtu obyvatel.
3. Vysoký počet vdov na 100 žen ve věku 60 let a více.
4. Vysoký podíl obyvatel ve věku 15 let a více se vzděláním neukončeným maturitou z celkového počtu obyvatel ve věku 15 let a víc.
5. Nízký počet obyvatel se vzděláním vysokoškolským na 100 obyvatel ve věku 25 let a více.
6. Nízký počet pracovních míst na 100 obyvatel ekonomicky aktivních a bydlících v obci.
7. Vysoký podíl nezaměstnaných z celkového počtu ekonomicky aktivních osob bydlících v obci.

¹² KUČEROVÁ, Sylvie a Zdeněk KUČERA. Vztah periferiality a vzdělání: lze definovat periferní oblasti na základě vývoje sítě základních škol?. *ACTA GEOGRAPHICA UNIVERSITATIS COMENIANAE*. 2009, č. 53, s. 59-73.

8. Vysoký podíl pracovních míst v odvětvích zemědělství, lesnictví a rybolov z celkového počtu pracovních míst.
9. Nízký podíl pracovních míst v odvětvích průmysl a stavebnictví z celkového počtu pracovních míst.
10. Nízký podíl zaměstnavatelů a osob samostatně výdělečně činných z celkového počtu ekonomicky aktivních osob.
11. Nízký podíl osob ekonomicky aktivních v tzv. terciárním sektoru z celkového počtu ekonomicky aktivních osob.
12. Nízký podíl trvale obydlených bytů v domech postavených v období 1970-2001 z celkového počtu trvale obydlených bytů.
13. Vysoký podíl neobydlených bytů z celkového počtu všech bytů.
14. Vysoký počet bytů v rodinných domech obydlených přechodně anebo sloužících k rekreaci na 100 trvale obydlených bytů v rodinných domcích.
15. Nízký podíl trvale obydlených bytů s plynem v bytě z celkového počtu trvale obydlených bytů.
16. Nízký podíl trvale obydlených bytů připojených na kanalizační síť z celkového počtu trvale obydlených bytů.
17. Nízký podíl bytových domácností s osobním počítačem z celkového počtu bytových domácností.

Na základě získaných hodnot provedli analýzu vzájemným porovnáním výsledků. Určili směrodatné odchylky od průměru údajů za celou Českou republiku, podle kterých hodnotili, zda region vykazuje znaky perifernosti či nikoliv. Na základě tohoto hloubkového výzkumu vytvořili mapy České republiky, ze kterých bylo patrné, které regiony jsou periferní. Z map je zřetelná zvýšená koncentrace periferních oblastí uvnitř státu a to zejména na administrativních hranicích mezi kraji (zejména mezi Pardubickým krajem a krajem Vysočina, mezi Středočeským a Jihočeským krajem, mezi krajem Vysočina a Středočeským krajem, mezi Jihočeským a Plzeňským krajem aj.) Tento fenomén je nazýván takzvaná „vnitřní periferie“. Lze tedy rozlišovat periferie při hranicích země a vnitřní periferie.

Autoři Vaishar, Žitňáková a Šťastná ve své práci „Rural Periphery: What does it mean in East-Central Europe?“ upozorňují na odlišnost vzniku vnitřní periferie a periferie při hranicích České republiky, kdy základy pro zaostávání příhraničních oblastí spatřují v poválečných změnách 2. světové války. Vznik příhraničních periferií zejména

při západní hranici země je úzce spjat s významným zásahem do složení populace a také s více než čtyřicetiletou existencí železné opony.¹³

Vstupem České republiky do Evropské unie a především do Schengenského prostoru se pro příhraniční oblasti otevřely možnosti přeshraniční spolupráce, které představují velikou příležitost a mohou vést k podpoře rozvoje strukturálně postižených oblastí. (Zajímavostí plynoucí z průzkumu Musila a Mülera je zjištění, že periferií při hranicích s Německem na české straně ubývá, zato německá strana eviduje nárůst.¹⁴) Avšak odpověď na otázku jaké příležitosti se nabízejí mikroregionům na vnitřní periferii, je hledána v závěrečné části této studie.

¹³ VAISHAR, Antonín, Jana ŽITŇÁKOVÁ a Milada ŠŤASTNÁ. Rural Periphery: What does it mean in the East-Central Europe?. *EURORURAL '12*. 2012

¹⁴ MUSIL, J. -- MÜLLER, J. *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. 1. vyd. Praha: CESES UK FSV, 2008. 52 s.

1.3. Typologie českého venkova

Oblasti vnitřní periferie v měřítkách České republiky většinou korespondují s venkovským prostorem. Uchopit komplexně definici venkova není snadné, navzdory tomu, že význam slova každý intuitivně cítí. Venkovem může být chápáno vše, co není městem. Tato definice je sice pravdivá, avšak poněkud vágní, a tak přesnější určení nabízí metodika OECD, která charakterizuje venkov jako prostor s hustotou osídlení nižší než 150 osob na km². Toto kritérium neuvažuje specifika Českého venkova, a tak je přesnější jej charakterizovat jako prostor obcí s počtem obyvatel do 2000 nebo do 3000, pokud obec není sídlem správního obvodu obce s rozšířenou působností nebo vyšší.¹⁵

Rurální oblasti zahrnují převážnou část prostoru České republiky. Ať už odlišné přírodní podmínky, odlišný historický, politický či kulturní vývoj měly za následek, že rurální prostor není homogenní. Existují různé druhy venkovského prostoru.

Nadnárodní studie vznikla pod záštitou profesora Labrianidise v rámci evropského projektu (2007). Ve studii je venkovský prostor evropských států ve vztahu s periferností rozdělen na čtyři základní druhy:

- a) *Venkovské oblasti se špatným přístupem a chudými materiálními zdroji.*
- b) *Venkovské oblasti se specializovanou ekonomickou základnou.*
- c) *Venkovské oblasti s diverzifikovanou ekonomickou základnou.*
- d) *Venkovské oblasti v blízkosti významné městské aglomerace.*

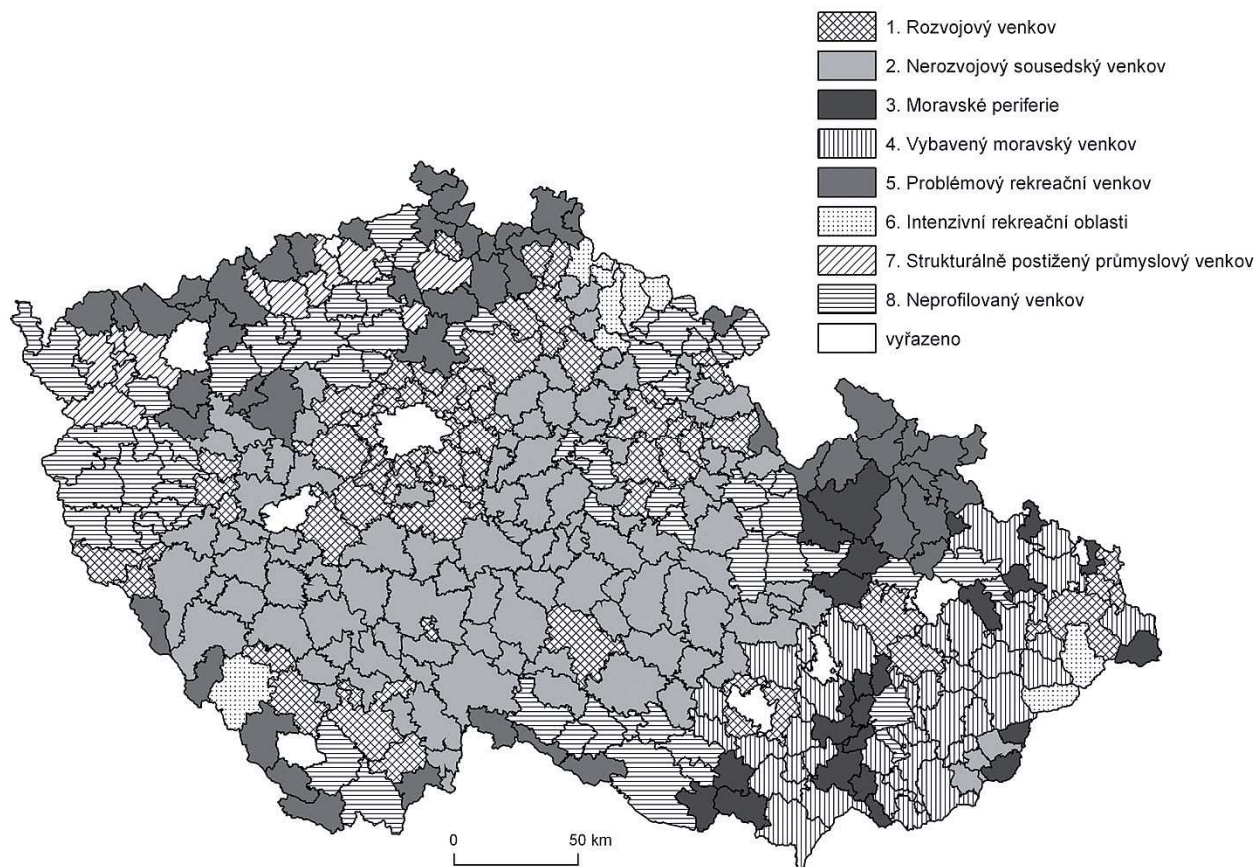
a toto členění je chápáno jako doplnění klasického rozdělení prostoru na periferní semiperiferní a jádrovou oblast¹⁶

V české literatuře se členění venkova věnovali Perlín, Kučerová, Kučera (2010). V článku se zaměřili na klasifikaci venkovského prostoru České republiky. Práci předcházela rozsáhlá analýza venkovského prostoru za využití územních jednotek správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem (byly odečteny hodnoty za

¹⁵ ŠŤASTNÁ, Milada, Milada ŠŤASTNÁ, Hana VAVROUCHOVÁ. Současný stav a vývojové tendence jihomoravského venkova. Editor Antonín Vaišhar. 2011, s. 59-73. DOI: 978-80-7375-537-9.

¹⁶ LABRIANIDIS, Lios. *EU RESEARCH ON SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES: The future of Europe's rural periphery, the role of Entrepreneurship in responding to employment problems and social marginalization*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 978-92-79-07697-8.

města), které byly následně pomocí šestnácti indikátorů rozřazeny do osmi kategorií viz obrázek 3:

Obrázek 3 Typologie českého venkova

Zdroj: PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): A Typology of Rural Space in Czechia according to its Potential for Development. Geografie, 115, No. 2, pp. 161–187.

1. Rozvojový venkov

- V blízkosti větších měst nebo dopravních koridorů
- Nejvyšší migrační saldo, nejvyšší počet nově postavených domů
- Nejvyšší objemy vyplacených dotací soukromým subjektům
- Rekreační oblast obyvatel z blízkých měst

2. Nerozvojový sousedský venkov – typická vnitřní periferie

- Špatná občanská vybavenost
- Nízký ekonomický potenciál, nejnižší míra vyplacených dotací
- Výrazné stárnutí populace

- Silná sociální a komunitní soudržnost
3. Moravská periferie – charakteristická pro oblast Moravy
 - Velká populační základna, avšak záporné migrační saldo
 - Dobrá občanská vybavenost
 - Nízká vzdělanost a vysoká nezaměstnanost
 4. Vybavený moravský venkov – charakteristická pro oblast Moravy
 - Výborná občanská vybavenost
 - Stabilní počet obyvatel a jejich vysoká angažovanost na společenském životě
 - Nejednoznačná ekonomická orientace, nízký turistický potenciál
 5. Problémový rekreační venkov – české pohraničí
 - Nižší životní úroveň, nevzdělanost, špatná občanská vybavenost
 - Vysoký podíl domů pro druhé bydlení
 - Vysoký turistický potenciál, ale s bariérou špatné ekonomické i sociální situace
 - Nízký počet rodáků
 6. Intenzivní rekreační oblasti
 - Jasně profilovaná ekonomická aktivita zaměřená na turismus
 - Vysoká hodnota lidského kapitálu (vzdělanost, ekonomická aktivita)
 - Nejnižší migrační saldo (záporné, obyvatelé převážně rekreanti)
 7. Strukturálně postižený průmyslový venkov – zejména oblast severních Čech
 - Nejnižší potenciál rozvoje ze sociálního ekonomického i ekologického hlediska
 - Zátěž starých průmyslových objektů
 - Nízká hodnota lidského kapitálu (vzdělanost, ekonomická aktivita)
 - Nízká atraktivita krajiny
 8. Neprofilovaný venkov – průměrné hodnoty, zbylé oblasti bez výrazných charakteristik¹⁷

¹⁷ PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): A Typology of Rural Space in Czechia according to its Potential for Development. *Geografie*, 115, No. 2, pp. 161–187.

Z analýzy vyplynulo, že některé druhy venkova jsou charakteristické jen pro některé části republiky, že venkov na území Čech má pestřejší složení a venkov v oblasti Moravy a Slezska je více homogenní.

2. Případová studie mikroregionu Centrum Železných hor: vybrané charakteristiky struktura krajiny oblasti se zaměřením na znaky vnitřní periferie

2.1. Vybrané charakteristiky oblasti

Spolupráce 12 obcí v rámci mikroregionu Centrum Železných hor vznikla v roce 1999 za účelem společné koncepce a realizace všestranného rozvoje zúčastněných obcí. Územní celek se nachází v jihozápadní části Pardubického kraje, na hranici s krajem Vysočina. Jeho celek činí 140 km² a ke dni 23.3.2011 zde žilo 6 373 obyvatel. Správa obcí mikroregionu spadala pod okres Chrudim, která je také nejbližším významnějším centrem. Krajina mikroregionu leží v povodí řeky Chrudimky, má přírodní charakter, je velmi členitá, z velké části zalesněná a na území mikroregionu se nachází dvě významná vodní díla, akumuláční a protipovodňová voní nádrž Seč a zásobárna pitné vody Křižanovice. Většinu území zasahuje CHKO Železné hory. Přítomnost CHKO s sebou přináší komplikace pro podnikatelskou činnost a stavebnictví, ale zároveň znamená i atraktivitu z pohledu cestovního ruchu.

2.1.1. Vývoj podloží, půdy, vodstvo

Podle geomorfologického členění patří území mikroregionu do Českého masivu, subprovincie České tabule, oblasti Východočeské tabule, celku Svitavské pahorkatiny. Severní část náležící podcelku Chrudimské tabule se směrem k jihu zvedá celkem IIC3 Železnými horami do podcelku IIC3B Sečské vrchoviny. Oblast Železných hor je proslulá pestrou škálou hornin, zejména hlubinných vyvřelin (gabery až granity), souhrnně zvanou Želoznohorský pluton. Stáří hornin je převážně kambrické a devonské. Na severu mikroregionu se nacházejí svrchnokřídové usazeniny, v jižní části u oblasti Seče se nacházejí horniny Ohebského krystalinika. Nasavrcký masiv je důležitý přítomností červených a šedých žul. Ty se dodnes v oblasti Ctětína těží. V půdním složení převládá pseudoglej, kambizem a podél toku řeky Chrudimky fluvizem. Reliéf krajiny je zvlněný s výraznými rozdíly nadmořských výšek od 301-605 metrů.

Území spadá do úmoří Severního moře, konkrétně se nachází v povodí Labe. Krajinu mikroregionu protkává řeka Chrudimka, na které jsou v oblasti mikroregionu vybudovány dvě vodní nádrže. Větší z nich, vodní přehrada Seč, má protipovodňovou,

akumulační, rekreační a krajinotvornou funkci. Její stavba byla zahájena roku 1924 po ničivých záplavách za účelem regulace toku Chrudimky. Na přehradě byla zbudována vodní turbína, a tak je vodní dílo zdrojem obnovitelné energie, pomáhá udržet vodu v krajině a výrazně zvyšuje atraktivitu území. Jejím záporem je špatná kvalita vody, a to hlavně koncem léta, především kvůli zvýšenému výskytu sinic. Menší, ale výrazně čistší přehrada Křižanovice, se nachází na 37. říčním kilometru. Křižanovická přehrada se začala stavět roku 1947 jako součást systému pro výrobu elektrické energie. Dodnes slouží jako zdroj obnovitelné energie, ale především se jedná o významnou zásobárnu pitné vody pro celé Chrudimsko. Ve spojitosti s tímto vodním dílem se prakticky nedá hovořit o rekreační funkci, ovšem její estetická hodnota je velmi vysoká.

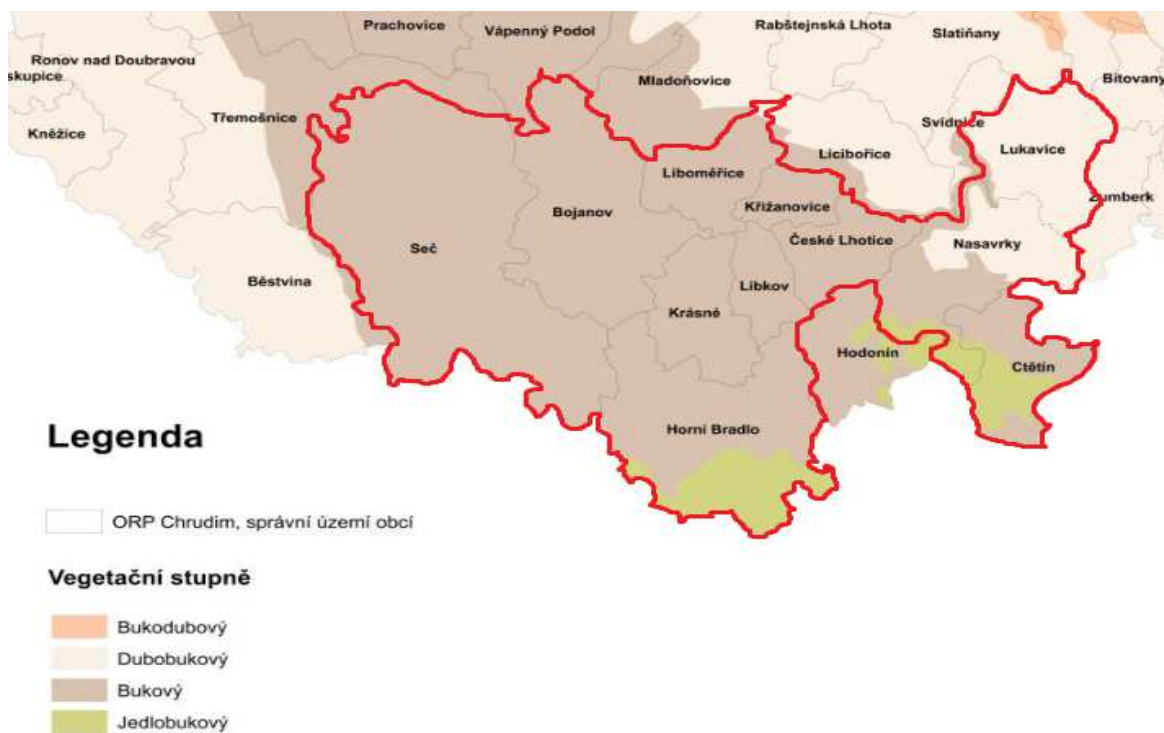
2.1.2. Krajinná typologie

Oblast spadá pod provincii středoevropských listnatých lesů, Hercynskou podprovincii, do Železnohorského bioregionu 1.45. Na území převládá bukový vegetační stupeň, jižní cíp ve vysoké nadmořské výšce je v jedlobukovém stupni, severní nížinný okraj v dubobukovém vegetačním stupni (viz. Obrázek x)

Reliéf krajiny je členitý. Rovinatý a teplejší severovýchod se směrem na jihozápad zvedá Železnými horami. Převládá krajina vrchoviny hercynika, ze severu zabíhá krajina plošin a pahorkatin a ve střední části je reliéf rozdělen krajinou zaříznutých údolí (viz Příloha 1). Jedná se o lesozemědělský typ krajiny (viz Příloha 1). Charakteristickým rysem oblasti je nadprůměrná rozloha lesů. Lesy jsou z převážné většiny hospodářské, vyskytují se i lesy zvláštního určení. U obce Horní Bradlo se nachází ojedinělý úkaz původního lesního porostu dnes známý jako prales Polom. Zbývající plochy představuje zemědělská půda a zastavěné území. Zemědělská půda je vzhledem ke klimatu a charakteru krajiny s vyšší nadmořskou výškou z velké části využívána k pastevním účelům, podíl orné půdy se zvyšuje směrem k teplejší a rovinaté Chrudimské tabuli.^{18,19}

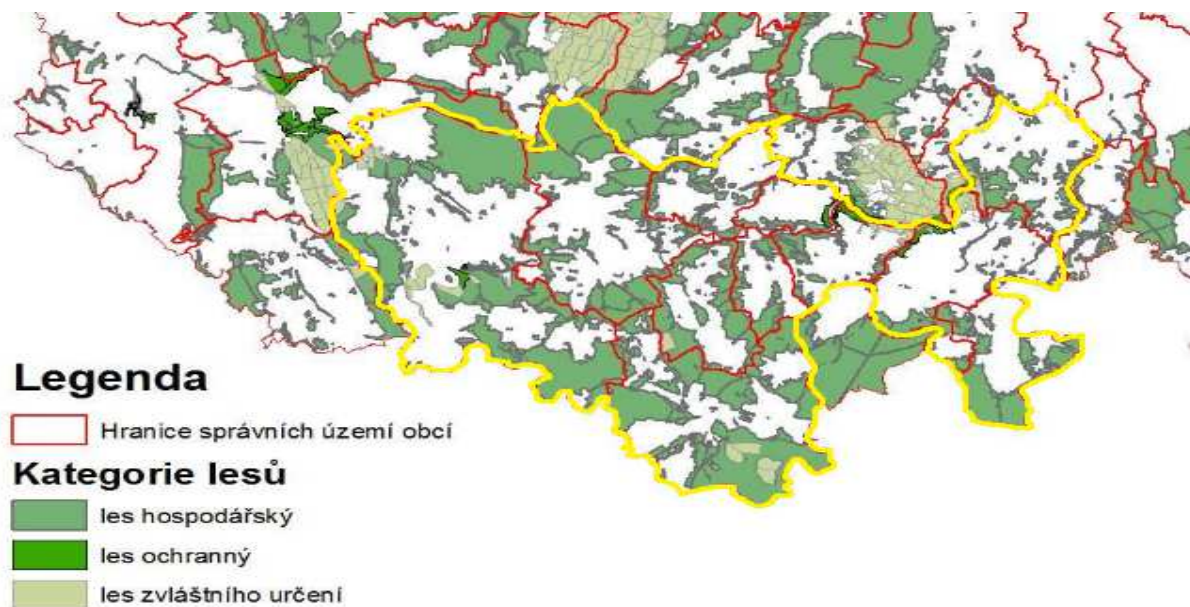
¹⁸ LÖW, Jiří a Jaroslav NOVÁK. Typologické členění krajin České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2008, roč. 11, č. 6.

¹⁹ NETOLICKÝ, Jan a David PETRÁŇ. Rozbor udržitelného rozvoje území. *ÚAP ORP Chrudim - Úplná aktualizace* [online]. 2012 [cit. 2015-03-25].

Obrázek 4. Mapa vegetačních stupňů mikoregionu

Zdroj: Vlastní úprava; NETOLICKÝ, Jan a David PETRÁŇ. Rozbor udržitelného rozvoje území.

Obrázek 5. Mapa lesního porostu mikoregionu

Zdroj: Vlastní úprava; NETOLICKÝ, Jan a David PETRÁŇ. Rozbor udržitelného rozvoje území.

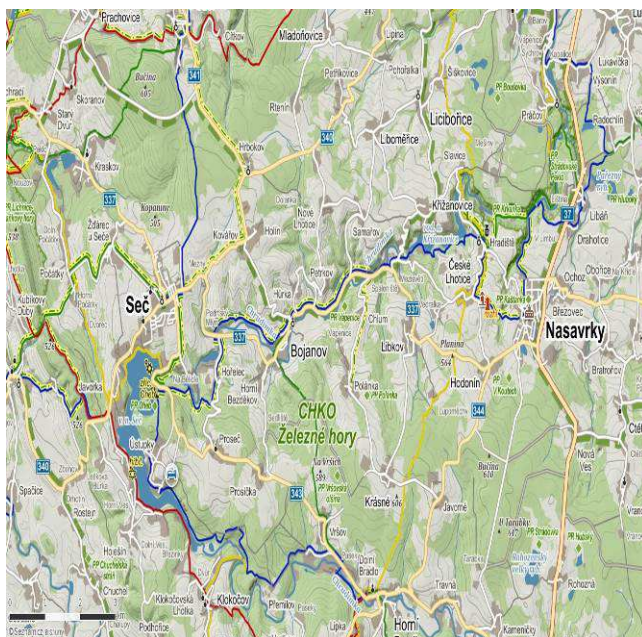
2.1.3. Ochrana přírody a krajiny

Téměř po celém území mikroregionu vyjma spádové oblasti Lukavice a Liboměřic se rozkládá významná chráněná krajinná oblast Železné hory. CHKO o celkové rozloze 284 km² byla vyhlášena roku 1991 za účelem ochrany krajinného rázu, vzácných druhů a ekosystémů, které se zde vyskytují zásluhou pestré geologické základny a velmi členitého terénu. Hřeben Železných hor je zároveň významným nadregionálním biokoridorem, který přímo navazuje na biokoridor CHKO Žďárských vrchů, a tak v území vzniká významná křižovatka vzácných ekosystémů. V území mikroregionu se nachází dalších osm maloplošných chráněných území se zajímavou rostlinnou i živočišnou skladbou (přehled území v Tabulce 1). Správa CHKO Železné hory sídlí v Nasavrkách.

Tabulka 1. Přehled maloplošných chráněných území v mikroregionu Centrum Železných hor

Typ chráněného území	Název	Obce	Výměra v ha
PP	Kaštanka	Nasavrky	1
PR	Krkanka	České Lhotice, Nasavrky, Licibořice	98,1
PR	Oheb	Seč	4,8
PR	Polom	Horní Bradlo	26,4
PR	Strádovské peklo	Nasavrky, Licibořice, Ochoz u Nasavrk, Svídnice, Výsonín	87,4
PP	V Koutech	Nasavrky	0,5
PR	Vápence	Bojanov, Polánka	41,9
PP	Vršovská olšina	Horní Bradlo, Polánka	9,4

Vlastní zpracování

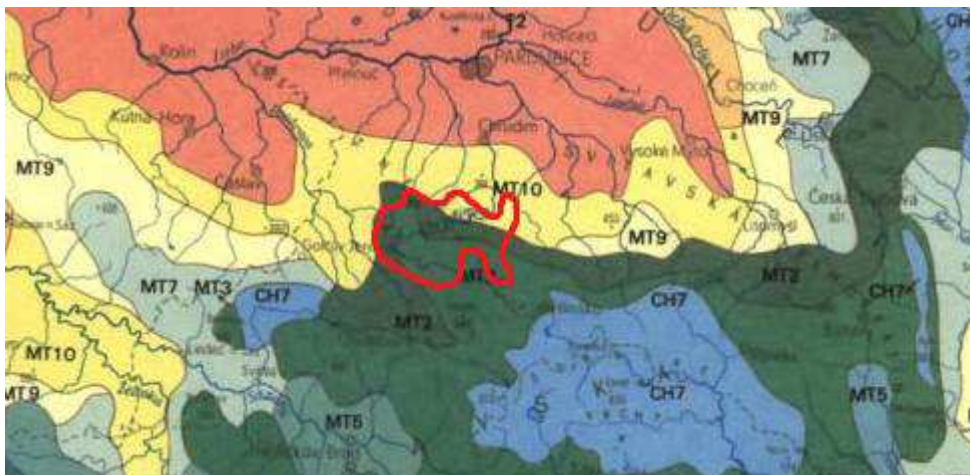

Obrázek 6. Rozsah CHKO Železné hory v mikroregionu Centrum Železných hor
Vlastní úprava, mapy.cz

2.1.4. Klimatické oblasti

Podnebné podmínky severu oblasti se výrazně liší od jižní části mikroregionu. Severní část kolem Lukavice a Liboměřic spadá v hodnocení klimatických podmínek podle Quitta do kategorie MT10 a vyznačuje se suchým a teplejším podnebím, zato směrem na jih, s vyššími nadmořskými výškami se mění ve studenější a vlhčí MT3. Klima se láme v kopci mezi Lukavicí a Nasavrkami. Rozdíl je naprosto markantní. Lukavice a Nasavrky spojuje silnice 1. třídy. V úseku, kde se klima láme, je vysázen úzký pruh lesa. Zejména začátkem zimního období je běžné, že pod lesem padají srážky dešťové, ale za lesem k Nasavrkám, tj. o 500 metrů dál, už leží souvislá vrstva sněhu.

Rozdíl je patrný v průměrných ročních teplotách, ročním úhrnu srážek, doby výskytu sněhové pokrývky a počtu mrazivých či letních dní. Průměrná roční teplota oblasti je v rozmezí 6-7 °C, ve vegetačním období mezi 12 °C a 13 °C. Na severu se teploty pohybují v horní části intervalu, směrem na jih, s vyššími nadmořskými výškami, teploty klesají. Průměrný úhrn atmosférických srážek činí 600-750 mm, přičemž ve výše položených oblastech přibývá srážek v zimním období. Průměrný počet dní se sněhovou pokrývkou je 50-100 dní. Oblasti Železných hor odpovídá spíše horní hranice intervalu, zato v nížině blízko Chrudimi je počet dní se sněhovou pokrývkou poloviční. Počet letních dní je v oblasti MT3 20-30, v oblasti MT10 40-50dní. Počet slunečných dní je shodný, mezi 40-50 dny.

Obrázek 7. Klimatické oblasti mikroregionu Centrum Železných hor
Vlasní úprava

2.1.5. Krajínovotvorná činnost

Oblast mikroregionu je chráněna pro svůj jedinečný krajinný ráz. Krajina oblasti je pestrá, terén členitý, s významným podílem přirozených ekosystémů, je zachována harmonická kulturní krajina s prvky horácké lidové architektury, plynule formovaná od středověké kolonizace hvozdu, luk, polí a lesů. V oblasti vzniklo velké množství malých vodních nádrží a rybníků. Významným krajínovotvorným zásahem člověka do krajiny bylo zbudování vodních přehrad na Seči a v Křižanovicích. Vybudováním Sečské přehrady bylo zatopeno rozsáhlé údolí. Hráz vodního díla byla umístěna mezi dva skalnaté útvary, na kterých se tyčí zříceniny hradu Oheb a Valdštejn. Obě přehrady posílily atraktivitu krajiny. Sečská přehrada je dodnes turisticky vyhledávaná, z ekonomického hlediska je jenoznačným přínosem. Z ekologického pohledu představuje bariéry vodních ekosystémů. Dalším výrazným zásahem do krajiny je bezesporu kamenolom na Ctětínsku, jehož cílovou komoditou jsou žulové kostky. Těžba zde probíhá více než 90 let, v posledních 15 letech intenzita těžby v lomu klesá.

2.2. Sídlní síť, demografická struktura a znaky perifernosti

Mikroregion Centrum Železných hor je tvořen spádovými oblastmi dvanácti obcí, ze kterých dvě mají status města (Seč a Nasavrky) a jedna statut městyse (Bojanov). Počet obyvatel ani jedné z obcí nepřesahuje 2 000, a tak splňují podmínky pro zařazení do venkovského prostoru. Jednotlivé obce jsou rovnoměrně rozprostřeny v krajíně jižně od Chrudimi až na samotnou hranici Pardubického kraje.

Do mikroregionu spadají následující obce:

1. Bojanov

Obec Bojanov je jednou z nejstarších obcí Železných hor. Nachází se v nadmořské výšce 428 m v údolí řeky Chrudimky mezi Sečskou a Křižanovickou přehradou. Obec získala status městysu a se svými 603 obyvateli se těší v poměru s ostatními obcemi dobré občanské vybavenosti. Obec disponuje uměleckou, mateřskou i devítiletou základní školou, poštou, veterinární ordinací, knihovnou, aktivními občanskými spolky a farností. V tomto roce obec zahájila velmi nákladnou výstavbu kanalizace a čistírny odpadních vod. Na území Bojanova jsou dvě významné firmy Lokres a Technolen, které poskytují pracovní příležitosti obyvatelům z okolí. Přesto obec v od roku 1971 vykazuje výrazný úbytek obyvatel (209 obyvatel) a tento trend nadále přetrvává. Vzdálenost do Chrudimi je 17,7 km v dojezdovém čase přibližně 20 minut.

2. Ctětín

Obec Ctětín s přilehlými osadami čítá 250 stálých obyvatel a jedná se o nejvýchodnější část mikroregionu. Část správní oblasti zasahuje do CHKO Železné hory. V obci funguje fotbalový klub a sdružení dobrovolných hasičů. Významným objektem je aktivní kamenolom na výrobu žulových kostek. Děti z obce dojíždějí do školy do 4,5 km vzdálených Nasavrky (6 min), vzdálenost do Chrudimi je stejná jako v případě Bojanova, 17,5 km (20 min). Od roku 1971 se počet obyvatel obce snížil téměř na polovinu.

3. Nasavrky

Nasavrky leží 15 km severně od Chrudimi, v tomto směru se krajina zvedá železnohorskými svahy. Nasavrky leží 475 m n.m a žije zde k roku 2014 1 606 obyvatel. Do místní školy se sjíždějí děti z celého okolí. Zajímavostí je fungující včelařské učiliště, které slouží jako mimoškolní zájmová aktivita, kongresové centrum i univerzita třetího věku. Ve městě se nachází renesanční zámek s muzeem keltské kultury, od kterého vede naučná, „Keltská stezka“ mezi Nasavrkami, Českými Lhoticemi a Křižanovicemi, kde jsou dodnes patrné zbytky keltského opida. Stezka se těší vysoké turistické návštěvnosti především v letní sezóně. V obci sídlí správa Lesů České republiky, správa CHKO Železné hory, matrika a stavební úřad. Obec Nasavrky se od roku 1971 rozrůstají.

4. *Hodonín*

Obec se nachází 1,5 km od Nasavrk, leží na křižovatce mezi Horním Bradlem, Nasavrkami, Českými Lhoticemi a obcí Krásné. Hodonín má 96 obyvatel a zajímavostí je, že mezi lety 2004-2013 vykazuje přírůstek obyvatel.

5. *Horní Bradlo*

V údolí řeky Chrudimky v nadmořské výšce 520 metrů se v CHKO Železné hory rozkládá Horní Bradlo. Obec kopíruje koryto řeky, které rozděluje zastavěné území na dvě části Horního a Dolního Bradla. K obci patří také pět dalších osad, pro které bylo dříve Horní Bradlo střediskovou obcí, proto se zde nachází poměrně dobré občanské vybavení – mateřská škola, základní škola (do pátého stupně) s rozsáhlou školní zahradou, pošta, sokolovna, venkovní sportoviště, fotbalový klub, sdružení dobrovolných hasičů, myslivecký spolek, obecní knihovna, obecní kino. Blízkost vodního díla Seč, přírodní krajina a zvlněný terén jsou dobrými předpoklady pro rozvoj cykloturistiky, a tak na území obce existují tři rekreační objekty. Dva z nich mají velkou kapacitou a moderní sportovní zázemí, takže ačkoliv ves má 448 stálých obyvatel, sezónně je počet osob více než dvojnásobný. V obci se nachází sídlo zemědělského družstva a sklářský podnik na výrobu vánočních ozdob. Sklárna je od jara do podzimu významným zaměstnavatelem žen z širokého okolí. Od Chrudimi dělí Horní Bradlo 22 km, přibližně 25 minut dojezdového času. Z dlouhodobého hlediska se obec vyliďňovala, ale v posledních letech (2004-2013) lze pozorovat přírůstek obyvatel vlivem kladného migračního salda.

6. *Krásné*

Dva kilometry vzdušnou čarou severně nad Horním Bradlem se ve výšce 605 m n. m. rozkládá obec Krásné. Krásné dlouhodobě spadalo pod správu Horního Bradla, a tak se zde nenachází prakticky žádná občanská vybavenost. Obec vykazuje od roku 1971 úbytek obyvatel. Dnes zde žije 169 lidí.

7. *České Lhotice*

Nad vodní nádrží Křižanovice v nadmořské výšce mezi 480- 530 m se nacházejí tři osady, které dohromady tvoří drobný obecní celek České Lhotice s 94 stálými

obyvateli. Obyvatelé osad mají bydliště v krásném přírodním prostředí, ale zato jsou nuceni k dojíždě do školy i za prací. Nejbližší škola je v Nasavrkách (3,5 km; 6 min), do Chrudimi je dojezdová vzdálenost 17 km (20 min). Obec České Lhotice se výrazně vylidňuje.

8. Křižanovice

Křižanovice jsou obcí ležící na zásobárně pitné vody pro oblast Chrudimska. Samotná obec je vzdálena od Chrudimi 13 km, 18 minut dojezdového času, má 105 obyvatel a jejich počet se pomalým tempem zvedá. Velkou výhodou Křižanovice je vyřešená situace vodovodů a kanalizací a zavedení plynu. V létě zde funguje velmi oblíbené společenské zařízení pro konání tanečních zábav.

9. Libkov

Obec Libkov velikostně odpovídá výše zmíněným Křižanovicím, od Chrudimi je vzdálena 18 km (25 minut) a nemá prakticky žádné obecní vybavení. Obec se vylidňuje, dnes zde žije přibližně jedna třetina obyvatel, než tomu bylo v roce roku 1971.

10. Liboměřice

Liboměřice leží 13 km jihozápadně od Chrudimi, 15 minut cesty. V obci funguje vepřín, sídlo agropodniku Liboměřice a pila. Ačkoliv vzdálenost od města není zdaleka největší ze všech uvedených obcí, Liboměřice se 151 obyvatel dnes čítají přibližně polovinu původního počtu. Mezi lety 2004-2013 obec vykazuje kladné migrační saldo a vysokou společenskou aktivitu obyvatel.

11. Seč

V centru Železných hor se 16 km jihozápadně od Chrudimi nachází městečko Seč. Městečko leží na řece Chrudimce v přímé blízkosti přehrady Seč. Díky rozsáhlé vodní ploše byla a dodnes je Seč vyhledávaná jako turistický cíl. V letních měsících dochází ke skokovému nárůstu osob zdržujících se v blízkosti nádrže. Z tohoto důvodu zde existuje velké množství rekreačních zařízení. Restaurační a ubytovací zařízení, která zde nabízejí služby návštěvníkům, mají spíše sezónní charakter, a tak v zimním období ubývá pracovních míst i turistická atraktivita obce. Funguje zde škola, kongresové centrum, technické služby města, zdravotnické zařízení, knihovna, obecní kemp aj. V obci žije více než 1 828 stálých obyvatel a tento počet se dlouhodobě zvedá.

12. Lukavice

Lukavice se nachází 10 km jižně od Chrudimi. Jedná se o nejjižnější a nejnižše položenou obec mikroregionu. Jako jediná obec mikroregionu se těší výraznému růstu populace. Z dlouhodobého hlediska převažuje přirozený přírůstek (od roku 1971 přibližně o 500 obyvatel, tj. více než dvojnásobek původního počtu), výrazně podpořený v posledních letech kladným migračním saldem. Mezi lety 2004 - 2013 se do obce přistěhovalo téměř 100 obyvatel. Mezi hlavní příčiny tohoto trendu se řadí především malá dojezdová vzdálenost do Chrudimi. Dnes obec čítá 908 stálých občanů a v návaznosti na růst obce se také rozvíjí občanské vybavení. V obci nechybí škola, školka, knihovna, obec podporuje výstavbu nových rodinných domů, investuje do zasíťování pozemků a úpravy komunikací.

2.3. Vývoj počtu obyvatel mikroregionu Centrum Železných hor

Analytická část případové studie se opírá o práci autorů Müllera a Musila. Pro potřeby vyhodnocení znaků perifernosti mikroregionu Centrum Železných byly vyhledány statistické údaje pohybu obyvatelstva jednotlivých obcí mezi lety 1971-2013 na portálu Českého statistického úřadu.

Tabulka 2. Dlouhodobý pohyb obyvatelstva v mikroregionu 1971-2013

Obec	Přirozený přírůstek			Migrační přírůstek			Celkový přírůstek		
	1971-2004	1971-2013	rozdíl	1971-2004	1971-2013	rozdíl	1971-2004	1971-2013	rozdíl
Lukavice	459	481	22	46	128	82	505	609	104
Nasavrky	-9	23	32	215	273	58	206	296	90
Seč	-81	-126	-45	105	180	75	24	54	30
Hodonín	-8	0	8	2	10	8	-6	10	16
Liboměřice	-20	-17	3	-147	-137	10	-167	-154	13
Horní Bradlo	-89	-114	-25	-166	-132	34	-255	-246	9
Křižanovice	7	10	3	7	4	-3	14	14	0
České Lhotice	-34	-36	-2	-88	-87	1	-122	-123	-1
Ctětín	-84	-95	-11	-247	-243	4	-331	-338	-7
Libkov	-14	-19	-5	-52	-60	-8	-66	-79	-13
Krásné	2	-2	-4	-65	-81	-16	-63	-83	-20
Bojanov	-49	-79	-30	-131	-130	1	-180	-209	-29
Suma	-379	-455	-76	-567	-403	164	-946	-858	88

Zdroj: data z ČSÚ Databáze demografických údajů za obce ČR, zpracování vlastní

Tabulka 1 shrnuje pohyb obyvatelstva na území jednotlivých obcí mikroregionu. Údaje jsou rozděleny do tří hlavních skupin. Jsou sledovány odděleně údaje za přirozený

pohyb obyvatelstva, změny v počtu obyvatel způsobené migrací a v pravé části je shrnuta změna počtu populace na území celkem. Aby byla dodržena synchronicita se studií Müllera a Musila, bylo časové období rozděleno do dvou částí: vývoj mezi lety 1971-2004 a dále vývoj mezi lety 1971-2013. Rozdíl mezi jednotlivými časovými obdobími nám prozradí, jakým směrem se daná obec ubírá v posledních letech (2004-2013), zda je pohyb obyvatelstva progresivní či degresivní a která složka má na změnu počtu obyvatel hlavní vliv. Jestli ke změně počtu obyvatel došlo na základě přirozeného či migračního pohybu.

Obce v tabulce jsou seřazeny podle vývoje počtu obyvatel v aktuálním období. Je tedy patrné, která obec se těší přírůstku obyvatel a která obec se nadále vylidňuje.

Mezi nejprogresivnější obce z hlediska populace patří obec Lukavice, která od roku 1971 počet obyvatel více než zdvojnásobila a od roku 2004 tento trend pokračuje, dále město Nasavrky a Seč, u kterých lze pozorovat přírůstek. Největší úpadek je evidentní v obci Bojanov, který přes kvalitní občanskou vybavenost dlouhodobě ztrácí obyvatele. Dále výraznou ztrátu vykazuje obec Krásné a to především záporným migračním saldem.

Má-li být shrnut výsledek za celý mikroregion, je třeba se podívat na výsledky opět odděleně. V koordinaci se studií autorů Müllera a Musila se mikroregion do roku 2004 výrazně vylidnil (stejně tak záporný přírůstek vykazují data sečtená až do roku 2013). Ztráta obyvatel činí téměř 15 % původního počtu obyvatel mikroregionu. Z výsledku tedy plyne, že za předpokladu konstantního počtu obyvatel České republiky podle studie autorů Müllera a Musila mikroregion Centrum Železných hor vykazuje jeden z hlavních znaků vnitřní periferie.

Avšak podíváme-li se na údaje z období mezi lety 2004-2013, uvidíme, že mikroregion jako celek vykazuje v posledních letech kladné přírůstky obyvatelstva.

Na jedné straně je patrný výrazný úbytek obyvatel způsobený stárnutím populace, ale na straně druhé je s přebytkem kompenzován kladným migračním saldem. Počet obyvatel mikroregionu se mezi lety 2004-2013 zvedl. Z populačního hlediska se tedy jedná o pozitivní závěr.

2.3.1. Míra nezaměstnanosti v mikroregionu

Dostupnost pracovních míst a míra nezaměstnanosti je jedním ze zásadních kritérií spokojeného života v oblasti. Nezaměstnanost se odvíjí od mnoha faktorů jako je

například poloha blízko důležitých dopravních uzlů, dostupnost materiálu, ceny nemovitostí, volné ekonomické kapacity, vzdělanostní struktura aj. Tabulka 3 znázorňuje aktuální data podílu nezaměstnaných uchazečů z dostupných uchazečů ve věkovém rozmezí 15-64 let v mikroregionu. Z číselných údajů je zřejmé, že nejvyšší mírou nezaměstnanosti trpí obec Ctětín, Hodonín a Horní Bradlo. Na příkladu Horního Bradla je nejvíce patrný trend celého mikroregionu. Ten představuje velmi uspokojivý stav zaměstnanosti v letním období vystřídáný skokovým nárůstem nezaměstnanosti v zimních měsících. V případě Horního Bradla je tento jev způsoben sezónní výrobou vánočních ozdob, která zaměstnává především ženy z okolí a sezónním provozem velkokapacitního rekreačního komplexu Tesla. Z hlediska celého mikroregionu lze příčinu nerovnoměrnosti zaměstnanosti hledat ve vysokém podílu pracujících v oboru lesnictví a zemědělství. Tato odvětví jsou přes zimu v útlumu a tak se pracovníkům vyplatí přihlásit se na několik měsíců v roce o podporu v nezaměstnanosti. Velmi dobrý a celkem stabilní stav je v obcích Liboměřice, Krásné, Křižanovice a Libkov (je potřeba uvažovat malý počet obyvatel a s tím spojené velké procentuální výkyvy v rámci statistik obce i při malých změnách). V celoročním průměru se oblast drží lehce nad celorepublikovými hodnotami, což by mělo být hodnoceno pozitivně.

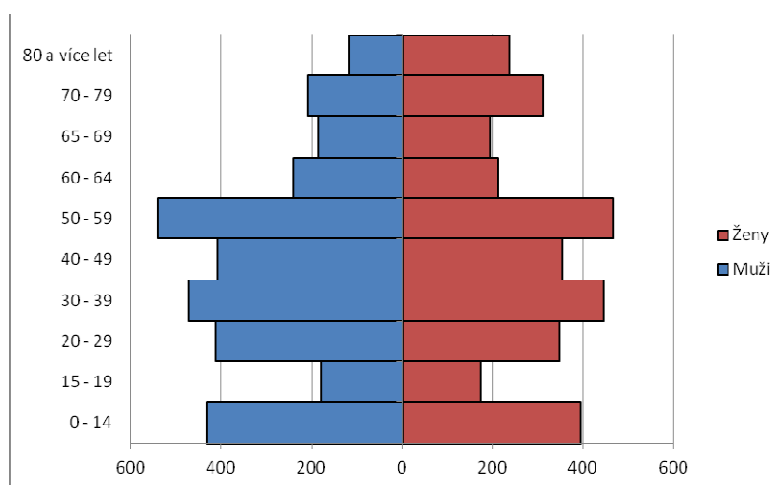
Tabulka 3. Srovnání podílu nezaměstnaných v letním a zimním období

Podíl nezaměstnaných uchazečů z dostupných uchazečů 15-64 let v %		
Obec	Září 2014	Leden 2015
Průměr ČR	7,3	7,7
Průměr CŽH	4,9	7,9
Bojanov	4,9	6,9
Ctětín	7,7	15,4
České Lhotice	4,8	3,2
Hodonín	9	16,4
Horní Bradlo	3,5	9,6
Krásné	2,9	5,8
Křižanovice	2,7	4
Libkov	1,8	5,5
Liboměřice	2,9	4,8
Lukavice	6	7
Nasavrky	5,6	8,5
Seč	6,5	7,6

Zdroj: Integrovaný portál MPSV; Vlastní úprava

2.3.2. Demografická struktura

V mikroregionu žije více než 6 300 obyvatel. Nejvyšší koncentrace obyvatel je poblíž malých měst, tj. Seče a Nasavrk. Data pro vytvoření populační pyramidy byla čerpána z údajů Sčítání lidí, domů a bytů, velký výkyv v její základně ve věkové kategorii obyvatel do 19ti let je způsoben změněným věkovým intervalem v rámci statistických metod sběru dat za obce. Pyramida vypovídá o úbytku obyvatel území a je z ní také patrný vyšší věk dožití žen. Dva výkyvy u věkové kategorie 30-39 let a 50-59 let jsou způsobeny populační politikou.

Graf 1 populační pyramida, vlastní zpracování, zdroj www.slbd.cz

2.3.3. Vzdelanost

Vzdělanostní struktura je jedním z důležitých indikátorů poukazující na kvalitu lidských zdrojů, ze které se dále odvíjí struktura ekonomických aktivit, ekonomický rozvoj a konkurenceschopnost lokálních ekonomik na regionálním, národním i mezinárodním trhu. Kvalifikovanost pracovních sil je také důležitý faktor při rozhodování investorů pro lokalizaci svých firem. Srovnáme-li výsledky za mikroregion s celorepublikovým průměrem, je zřejmé, že vzdělání je lehce poddimenzováno zejména ve prospěch středoškolského vzdělání bez maturity, tj. vyučení. Celkový stav vzdělání je v porovnání s celorepublikovým průměrem slabší. Pro srovnání vzdělanostní struktury s celorepublikovým průměrem je uvedena tabulka 4.

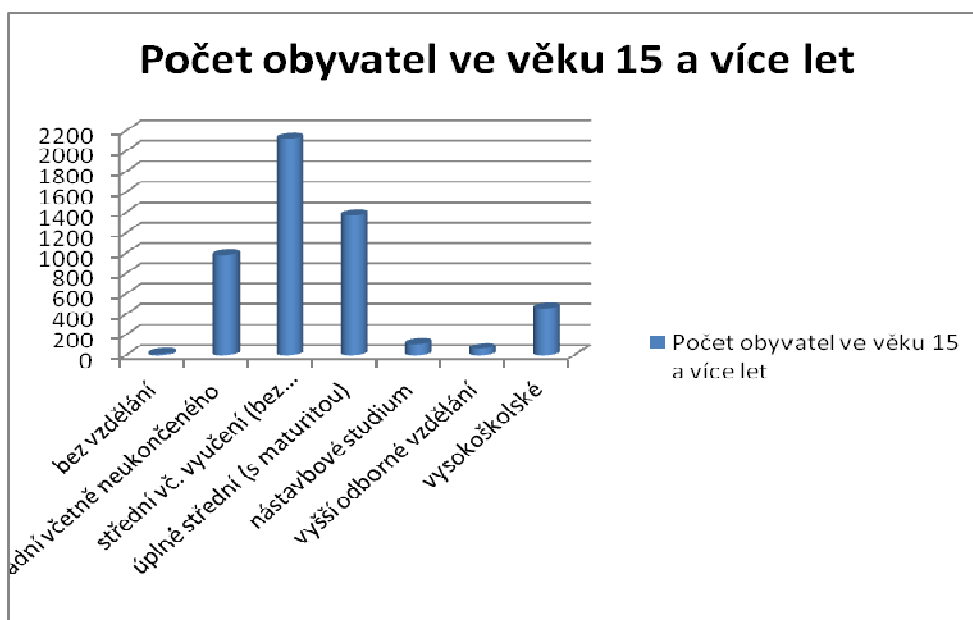
V grafu 3. je znázorněno rozložení obyvatelstva ve vzdělanostních kategoriích v absolutních číslech. Na první pohled je patrná převaha dokončeného středního stupně vzdělání bez maturity.

Tabulka 4 Srovnání procentuálního zastoupení vzdělanostních skupin v rámci statistik české republiky a v rámci statistik mikroregionu Centrum Železných hor.

Stupeň vzdělání	Procenta za ČR	Procenta za oblast CZH
Žádné	0,1%	0,25%
Základní	16,3%	19,1%
Střední bez maturity	35,2%	41,5%
Střední s maturitou, nástavba	33,7%	30,2%
Vysokoškolské	14,6%	9%

Zpracování vlastní, zdroj www.slbd.cz

Disparita mezi regionální vzdělanostní strukturou a celorepublikovým průměrem může být způsobena dlouhodobou tradicí zemědělského zaměření oblasti. Venkov nabízí příhodné podmínky pro zemědělství, které díky tomu získalo v oblasti významné postavení a značná část obyvatel v něm nacházela své zaměstnání a obživu. Z tohoto důvodu pokračovalo ve vyšším studiu jen nižší procento obyvatel.

Graf 3. Vzdělanostní struktura mikroregionu Centrum Železných hor v absolutních hodnotách, zpracování vlastní, www.slbd.cz

Graf zpracovává hodnoty dostupné z údajů sčítání lidí, domů a bytů. Pomocí grafického zpracování je lépe vidět zastoupení jednotlivých vzdělanostních kategorií ve společnosti. Evidentně nejpočetnější skupinou jsou obyvatelé s praktickým zaměřením středoškolského stupně bez maturity (učňovský stupeň). Zajímavý je také vysoký podíl základního vzdělání. Ten může být ale způsoben metodou sběru a vyhodnocení získávaných dat (hodnotí se osoby již od patnácti let, když je jasné, že minimálně do osmnácti let nemohou osoby dosáhnout vyššího, nežli základního vzdělání).

2.3.4. Domovní fond a plynofikace

Struktura bytového fondu může částečně napovědět o charakteru zástavby, kvalitě domů i životní úrovni obyvatelstva. V mikroregionu je patrný převážně venkovský typ zástavby charakteristický nízkopodlažními rodinnými domy, s minimálním výskytem bytových domů. Jak plyne z následující souhrnné tabulky 5, s bytovými domy se lze v mikroregionu setkat především v městské zástavbě (Nasavrky, Seč) a větších venkovských obcích (Bojanov, Horní Bradlo, Lukavice). Výstavba bytových domů, vzhledem k jejich počtu, nijak významně nenarušuje venkovský ráz krajiny.

Významným fenoménem v cestovním ruchu České republiky je specifická forma rekreace tzv. druhého bydlení. Obyvatelé měst dojíždějí ve svém volném čase do chat či chalup ve venkovských oblastech. Druhé bydlení jim poskytuje veškeré výhody bydlení na venkově jako je blízkost volné krajiny a kontakt s přírodou, klidnější životní tempo, možnost seberealizace, nižší pořizovací ceny nemovitostí, únik z malých bytovek atd. Avšak v pracovních dnech se zdržují ve městech, aby se vyhnuli dojížděcí za prací a mohli využívat naopak výhod života ve městě, např. práce v místě bydliště, kulturní vyžití, dostupné služby, zájmové činnosti aj. Z výsledků sčítání lidí, domů a bytů plyne, že oblast mikroregionu Centrum Železných hor je pro druhé bydlení velmi vyhledávanou lokalitou. Z celkového počtu domů (26 000) tvoří více než 32 % objekty určené k rekreaci.

Jedním z důvodů, proč nejsou domy obydlené celoročně, mohou být vysoké náklady na topení v zimních měsících. Polovina obcí mikroregionu není plynofikována, a tak jsou obyvatelé závislí na přísunu tuhých paliv. Nejen že se jedná o nekomfortní způsob vytápění, ale cena paliv a přípravy na zimu jsou finančně i časově velmi nákladné. Zatímco v městském zatepleném bytě, který je ze všech stran obklopen

dalšími byty, se náklady na vytápění za mírnou zimu (Chrudim) pohybují okolo pouhých 3 000 až 4 000 Kč, náklady na vytápění nezatepleného rodinného domu tuhými palivy za dlouhou a tuhou zimu v Železných horách se mohou vyšplhat až na desetinásobek (údaje ověřené v praxi).

Tabulka 5 Přehled domovního fondu mikroregionu Centrum Železných hor

Bytový fond	Rodinný dům	Obydlený RD	Bytový dům	Obydlený BD	Rekreační dům	Plynofikace	Vodovod	Kanalizace
Nasavrky	500	384	31	30	116+1	ano	ano	ne
Ctětín	157	98	0	0	59	ne	ano	ne
Hodonín	42	26	0	0	16	ano	ano	ne
Krásné	73	41	3	3	32	ne	ne	ne
Libkov	45	29	0	0	16	ne	ano	ne
Liboměřice	57	47	0	0	10	ne	ano	ne
Seč	732	454	12	11	278+1	ano	ano	ano
Bojanov	286	180	4	4	106	ano	ano	ano
Lukavice	302	251	3	3	51	ano	ano	ano
Křižanovice	34	26	1	1	8	ano	ano	ano
Horní Bradlo	269	140	2	1	129+1	ne	ano	ne
České Lhotice	53	31	1	1	22	ne	ano	ne

Zdroj: www.slbd.cz, zpracování vlastní

Vedle informace o vysokém podílu domů určených pro rekreaci lze z tabulky vyčíst, že více než polovina obcí není vybavena kanalizací.

3. SWOT analýza a návrhová strategie rozvoje mikroregionu Centrum Železných hor

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none"> • Poloha v centrální části České republiky • Atraktivní přírodní podmínky, přítomnost vodního toku, vodních ploch a mnoho drobných kulturních památek • Nízké ceny půdy a nemovitostí • V oblasti nejsou problémové skupiny obyvatel • Volné ekonomické kapacity a pracovní síla • Silný vztah obyvatel k území 	<ul style="list-style-type: none"> • Krátká letní sezóna • Nízká kvalita služeb a špatná kvalita vody ve vodní nádrži • Nevyřešená problematika odpadních vod • Nedostatečná propagace regionu • Špatná dopravní obslužnost a stav komunikací • Nedostatek pracovních příležitostí a nízké příjmy obyvatel • Nedostatečné povědomí o dotačních možnostech • Nevzdělanost a stárnutí obyvatel • Přítomnost nevzhledných chátrajících objektů
Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšení zájmu obyvatel o soukromé zemědělství • Finance z evropských fondů • Rostoucí zájem o tuzemskou rekreaci a cykloturistiku • Podpora zasíťování a výstavby • Vznik nových ekonomických subjektů v oblasti 	<ul style="list-style-type: none"> • Nevydařené projekty z evropských fondů a nepřipravenost na nové výzvy • Snížení daňových příjmů obce a útlum veřejné dopravy a provozu zařízení školy a školky z ekonomických důvodů • Růst nezaměstnanosti, vznik sociálně patologických jevů a vylidnění obcí • Pokles zájmu o tuzemskou rekreaci

3.1.1. *Silné stránky*

Mikroregion Centrum Železných hor se nachází v srdci České republiky, na hranici Pardubického kraje a kraje Vysočina, 119 km severozápadně od Brna a 117 km jihovýchodně od Prahy. Poloha v centrální části země umožňuje snadnou a relativně rychlou dostupnost ze všech částí republiky, proto může být mikroregion Centrum Železných hor zajímavou alternativou pro rekreaci turistů z celé země. Okolní města jako jsou Pardubice, Chrudim, Hlinsko a Chotěboř představují základnu pro příměstskou rekreaci.

Jedinečnost krajinného rázu zve do oblasti mikroregionu zájemce o tuzemskou rekreaci. Na své si přijdou díky rozsáhlým územím CHKO především milovníci přírody. Velkoplošná chráněná území jsou doplněna menšími velmi zajímavými lokalitami (např. PR Strádovské peklo, PR Krkanka, PP rybník Boušovka, PP Kaštanka aj.). Klíčová je celková estetičnost krajiny, vycházející z harmonického propojení přírodního prostředí a lidského zásahu. Charakter území je převážně zemědělský a s tím je spojený i venkovský typ zástavby doplněný o mnoho drobných kulturních a sakrálních památek jako jsou malebné kapličky, zvoničky, historické tvrze, zříceniny malých hradů aj.

Členitý terén je přímo ideální pro rekreační cykloturistiku i treningové programy profesionálních týmů. Zimní období lze vzhledem k studenějším podmínkám zejména v klimatické oblasti MT3 využít pro provozování běžkařského sportu. Pro potřeby běžkařů je vyznačeno několik běžeckých tras, které jsou v zimních měsících udržovány. (viz. Příloha 3).

Nízká bonita půdy a chladné klima negativně ovlivňuje úrodnost zdejšího kraje. Výsledkem jsou nízké odhadní ceny zemědělské půdy a zároveň cena nemovitostí je v porovnání s průměrnými cenami na trhu v rámci celé České republiky výrazně nižší. K dispozici jsou prostorné rodinné domy se zahradami vhodné pro trvalé rodinné bydlení i pro tzv. druhé bydlení. Nízké ceny mohou nalákat nejen nové obyvatele ale i investory, zároveň nízká cena půdy vede k její snadnější dostupnosti pro zemědělské subjekty i pro nezemědělské využití.

Centrální poloha představuje výhodu i v rámci spolupráce či interakce s důležitými centry České republiky. Cesta do české či moravské metropole a jejích spádových oblastí představuje přibližně stejnou časovou zátěž a tak při volbě studia či dojížděky za

prací si mohou obyvatelé mikroregionu vybrat z obou alternativ. Oblast mikroregionu administrativně spadá pod progresivní Pardubický kraj. Díky financím plynoucím z krajských rozpočtů mohou být lépe podpořeny některé oblasti, například mateřské školy, malé vesnické základní školy, společenské události, opravy komunikací, mobiliář aj.

Obyvatelé mikroregionu mají silný vztah k místu, kde žijí. To se projevuje nejen v péči o vzhled obcí, ale i v angažovanosti v obecních aktivitách. Zároveň oblast netrpí problémy s nepřizpůsobivými skupinami obyvatel a kriminalitou.

3.1.2. Slabé stránky

Převážná většina území mikroregionu spadá do klimatické oblasti MT3, to znamená, že oblast je výrazně chladnější, nežli třeba oblast Moravy či středních Čech. Podmínky připomínají spíše podhorské oblasti. V horkých letních měsících poskytují rozsáhlé lesy příjemné zchlazení, ale sezóna je zde výrazně kratší, nežli například v nedaleké Chrudimi. Jaro se otevírá pozvolna, většinou koncem dubna a již začátkem září přichází výrazné ochlazení. Záhy navazuje příchod nočních mrazíků, které postupně přecházejí v silné mrazy v doprovodu vysokých sněhových srážek. Tuhé zimy výrazně komplikují život všem obyvatelům Železných hor vzhledem k tomu, že v rámci CHKO platí zákaz solení komunikací. Obyvatelé mají ztížený přístup do měst, jsou často odkázaní na veřejnou dopravu a sjízdnost silnic je mnohdy diskutabilní. Následně po zimě jsou nezbytné opravy komunikací. Stav komunikací v mikroregionu je celoročně neuspokojivý.

Dalším zásadním problémem je fakt, že velká část mikroregionu není plynofikována. A tak zajištění tepla v domácnostech, především v místech, kde není možnost vytápět objekty plynem, představuje velkou zátěž. Jedná se o obce Horní Bradlo, Krásné, Libkov, Liboměřice, Ctětín a České Lhotice. Obyvatelé těchto obcí jsou závislí na pevných palivech, které si musí v dostatečném předstihu zajistit. Příprava na zimu je tak nákladná nejen po finanční stránce, ale náročná i na fyzické možnosti, což může v situaci stárnoucího obyvatelstva představovat vážný problém.

Ať už na úrovni fyzických osob, podniků, sdružení, neziskových organizací či obcí v území mikroregionu není rozšířeno povědomí o možnostech čerpání veřejných zdrojů financí. Ačkoliv se jedná o zemědělskou oblast, obyvatelé ve většině případů nevyužívají možnost hospodařit na vlastní půdě, a tak získávat zemědělské dotace a diverzifikovat tak své příjmy, a raději půdu přenechávají zemědělským družstvům

v rámci nájemných vztahů s dlouholetou výpovědní lhůtou. Obecní zastupitelstva mnohdy nedisponují kvalifikovanými pracovníky a neznalost dotační politiky brání plně využít příležitostí, které se pro obce otvírají například v podobě dotačních programů v rámci Programu Rozvoje Venkova nebo Regionálních Operačních Programů. Obecně nízký lidský potenciál představuje jednu z hlavních překážek pro ekonomickou aktivitu obyvatel a ve svém důsledku negativně ovlivňuje celkový rozvoj oblasti.

Navzdory vysokému přírodnímu potenciálu vhodného pro cestovní ruch, území nabízí pouze omezené služby. Alarmující jsou zejména služby gastronomické. Od Nasavrku směrem na jih jsou téměř nulové. Turisté si mohou dopřát teplé jídlo pouze v Lukavici, Nasavrkách a poté až na Seči. V letní sezóně se mohou zastavit ještě v sezónních zařízeních v Horním Bradle. Ta ale nabízejí pouze sortiment rychlého občerstvení.

Podobně tomu je tak i s ubytovacími kapacitami, které jsou nabízeny převážně v letním období, a jejich úroveň není vysoká. Ubytování lze nalézt v Nasavrkách, v Horním Bradle a v okolí Sečské nádrže. V minulosti turisticky vyhledávaná Seč zažila výrazný úpadek cestovního ruchu. Jednou z příčin ztráty zájmu o rekreaci v blízkosti nádrže je zhoršená kvalita vody spojená s nedořešenou problematikou odpadních vod. V oblasti chybí zařízení čistírny odpadních vod, a tak se odpadní vody dostávají do vodního toku a do vodní nádrže Seč, která následně bojuje zejména s eutrofizací.

3.1.3. Příležitosti

Soubor příležitostí oblasti představují podněty rozvoje přicházející z vnějšího prostředí. Jedním ze zásadních podmětů jsou ekonomické nástroje například ve formě dostupných finančních zdrojů. Ty mohou mít podobu podpory obcí, neziskových organizací, právnických i fyzických osob a plynout ze státních či evropských rozpočtů. Způsob a nastavení pravidel pro jejich získávání je zásadní a má silný motivační účinek. Vhodně nastavená dotační politika zejména do oblasti podpory cestovního ruchu, údržby komunikací či investic do bytového fondu mohou představovat velkou příležitost pro rozvoj mikroregionu. S rozvojem cestovního ruchu se pojí příliv kapitálu do oblasti a vznik pracovních pozic, podporou nové výstavby vznikají vhodné podmínky pro život mladých rodin.

Stejně jako nastavení podmínek pro žadatele je klíčová i informovanost veřejnosti o možnostech čerpání podpor. Všeobecné povědomí o dotačních titulech a jejich využití

mohou podpořit školení, informační materiály, informační cedule umístěné u již realizovaných projektů a především akce pro setkávání cílové skupiny. Velkou službu totiž prokazuje spolupráce, výměna informací, vzájemná pomoc a podpora potenciálních žadatelů. S rozšířením povědomí o možnostech financování vlastních projektů mohou vznikat nové aktivity ze strany obyvatel. Lze následně očekávat i zvýšení celkové ekonomické činnosti v mikroregionu.

Další velkou příležitostí by byl nárůst zájmu o aktivní formu trávení dovolené v tuzemsku, zejména trendu cykloturistiky, protože pro tu nabízejí Železné hory přímo ideální podmínky.

3.1.4. Hrozby

Vedle souboru příležitostí přicházejí z vnějšího prostředí i mnohá rizika. Velkým zneklidňujícím faktorem ve společnosti jsou ekonomické výkyvy, které by vedly k nárůstu nezaměstnanosti v oblasti. Prohloubení nedostatku pracovních pozic by mohlo vést k zápornému migračnímu saldu, odchodu produktivní skupiny obyvatel a k nárůstu sociálně patologických jevů, jako je kriminální činnost ve formě krádeží, loupeží a výtržnictví, k nárůstu agrese a různých závislostí, které jsou doprovodným projevem marné snahy, jak uniknout každodenním problémům.

S výkyvy ekonomiky jsou také spojeny rozpočty jednotlivých obcí. Pokles příjmů obecních pokladen ohrožuje provoz některých obecních zařízení a služeb, například obecního sportoviště, kulturních zařízení aj. Ohrožen může být z ekonomických důvodů také provoz veřejné dopravy. Autobusová doprava v rámci mikroregionu není vytížená, a v důsledku ani zisková, musí být dotovaná krajským úřadem. Zejména starší, nemajetní a mladiství obyvatelé jsou na veřejné dopravě závislí.

Další hrozbou je krátkodobost dotační politiky, nevhodně nastavené dotační podmínky nebo uvalení sankcí za jejich porušení. Velká část projektů je nejprve financovaná ze zdrojů žadatele a následně po realizaci proplácena. Žadatel na sebe bere tedy většinou riziko velkého zadlužení. Dojde-li během realizace k pochybení, dochází ke krácení dotací nebo dokonce úplnému zamítnutí platby. V případě rozsáhlých investic jako je například budování kanalizace a výstavby obecní ČOV, se může jednat o likvidační problém.

3.2. Analýza rozvojových perspektiv oblasti

- **Přírodní podmínky pro jednotlivá odvětví**

Průmysl: Mirkoregion disponuje jedinečnými přírodními podmínkami. Z pohledu průmyslových odvětví se zde nacházejí zdroje vody, dřeva i kamene, jejich čerpání je však omezeno v rámci opatření CHKO. Ochranná opatření CHKO Železné hory na jednu stranu představují částečnou bariéru pro průmyslové využití oblasti, na druhou stranu uchovávají přirozené ekosystémy a přírodní charakter území. Díky jeho zachování vzniká obrovský potenciál pro cestovní ruch (nikoliv masového charakteru).

Cestovní ruch a sužby: Posílením tuzemského cestovního ruchu by vznikl prostor pro rozvoj služeb a obchodu. Oblast má volné ekonomické kapacity, nízké ceny nemovitostí, volné pracovní síly, nízkou hustotu osídlení, volné pozemky, existuje zde tedy vysoký potenciál rozvoje. S růstem cestovního ruchu je spojen i růst v oblasti služeb. Příliv návštěvníků do oblasti by na sebe navázal i zvýšenou poptávku především po službách běžných potřeb (obchody s potravinami, se sportovním vybavením, půjčovny kol, masáže, kadeřnictví, gastronomické služby, ubytovací služby atd.).

Zemědělství: Krajina mikroregionu si nadále uchovává zemědělský ráz. Nízká bonita a svažitost půdních bloků vede k využití zejména pro živočišnou výrobu, pěstování odolnějších plodin (bramborařská oblast) či k produkci krmiva (kukuřice na siláž, produkce sena). Zemědělská dotační politika neopomíjí handicap území, a proto lze čerpat podporu LFA. Zemědělské dotace zachovávají důstojné životní podmínky pro osoby pracující v zemědělství a zároveň motivují ke krajínotvorné činnosti. Státní zemědělský intervenční fond také administruje finanční granty programu rozvoje venkova, který má zlepšovat podmínky života na venkově a motivovat zemědělce k diverzifikaci svých činností.

- **Obyvatelstvo**

Z dlouhodobé analýzy počtu obyvatel jednotlivých obcí vyplývá, že z časového hlediska (data hodnocena od r. 1971) došlo k výraznému vylidnění území. Obyvatelstvo stárne a snižuje se základna nově narozených. Příčinou je odchod mladého obyvatelstva do měst nejprve za vzděláním, následně za lepšími pracovními nabídkami. Ve druhé polovině 90. let se však objevuje nový trend, a to suburbanizace, tedy proces migrace

obyvatel z měst do jejich zázemí. Tohoto procesu se účastní převážně mladé rodiny, které si za hranicemi větších měst staví rodinné domy.

Zaměříme-li se na data od roku 2004, tzn. posledních deset let, zjistíme, že se trend vyliďňování obcí pomalu obrací. Stárnoucí obyvatelstvo a malý přirozený přírůstek jsou pomalu kompenzovány migračním pohybem. V posledních deseti letech oblast eviduje nárůst přistěhovalých obyvatel. Nejedná se ale pouze o obce v blízkosti Chrudimi (Lukavice, Liboměřice), ale také o obce vzdálené, např. Horní Bradlo. Existuje mnoho faktorů, které zásadně ovlivňují rozhodnutí obyvatel o tom, zda se usadí ve městě nebo na vsi. Vedle již zmiňovaných pracovních možností, dojížděnkou do škol, dostupností služeb to je i celková atmosféra v obci tvořená nejen kvantifikovatelnými faktory, ale i sociální interakcí, kulturním vyžitím, mezilidskými vztahy, životním tempem aj. Celkový nárůst počtu obyvatel mikroregionu je překvapivým zjištěním. Zda bude tento trend přetrvávat, nebo zda se jednalo o krátkodobý výkyv, je těžké odhadnout.

- **Sociální aspekty**

Tvář českého venkova byla nejvíce ovlivněna ekonomickými a sociálními změnami v důsledku transformace a restrukturalizace českého zemědělství. Jedním z nejzásadnějších zásahů představovala kolektivizace hospodářského majetku a následný vznik velkoplošných státních statků a JZD. Do té doby silný, sebevědomý a autonomní selský stav představoval nositele lidových tradic, zastávce konzervativních přístupů zodpovědného vztahu k půdě a majetku. V důsledku převzetí zemědělského majetku do státní správy došlo k unifikaci venkova, rozorání mezí a hospodaření na velkoplošných lánách. Významným sociologickým aspektem byl zaměstnanecký vztah hospodářicích, který zpřetrhal vlastnické vazby a pocit odpovědnosti za svěřenou půdu. Po revolučním roce 1989 výrazně poklesl počet zaměstnaných v zemědělském sektoru. Venkov si musel tedy hledat jiné možnosti pro pocit osobní realizace, který je ve společenském životě jedním z klíčových faktorů. Bez osobní realizace, zapálení, motivace k práci přichází vyhoření, pocit marnosti, životní apatie a společenský úpadek. Po vzoru ostatních evropských států se aktivity na venkově orientují na diverzifikování příjmu. Vedle zemědělské produkce, která je neustále více a více motivována k ekologickému způsobu hospodaření, také na mimoprodukční činnosti oživení tradic, údržby krajiny, lesního hospodářství, rybníkářství aj. Venkovan tak není již pouze zemědělcem, ale je tvůrcem lokálního prostředí, společenského života a sociálního

kapitálu. Hodnoty, které přináší společenské prostředí venkova, musí kompenzovat nevýhody života mimo městská centra natolik, aby motivovala obyvatele vesnických obcí zůstat v oblasti nebo dokonce přilákat nové. Na jedné straně stojí hrozba sociální exkluze, nevýhody spojené s životem mimo městská centra, na straně druhé stojí pojmy jako je sociální identita, sousedství, soudržnost, tradice, užší mezilidské vztahy a sociální kontrola. Jedná se o nekvantifikovatelné jevy a výsledná atmosféra v obci je ovlivněna mnoha faktory: věkem obyvatel, otevřeností k novým projektům, novým obyvatelům, angažovaností občanů v obecních záležitostech, mezilidskými vztahy aj. Některé z faktorů ovlivnit nejde, ale na některé lze působit z pozic zastoupení obce třeba podporou společenských aktivit, zbudováním obecních zařízení pro setkávání, trávení volného času, seberealizaci, pořádáním vzdělávacích či sportovních programů, péči o vzhled obce aj. Obce mohou k těmto účelům využít přidělené rozpočty, použít regionální operační programy, programy z evropských nebo krajských fondů.

- **Spolupráce – dotazník**

Na základě rozhovoru s předsedou sdružení Mikroregionu Centrum Železných hor a zároveň starosty obce Horní Bradlo v jedné osobě byl zhodnocen stav dosavadního působení mikroregionu.

Mikroregion Centrum Železných hor má jednoho předsedu, pětičlennou radu a pořádá také sněm, na němž je zastoupena každá z obcí minimálně jedním členem. Sněm se koná třikrát až čtyřikrát do roka, rada se schází jednou za dva měsíce. Členský příspěvek obcí do společného rozpočtu činí 70 Kč na stálého obyvatele. Sdružení obcí má vypracovaný strategický dokument rozvoje a vystupuje jak v roli žadatele, tak v roli poskytovatele grantů. Finance čerpá jakožto mikroregion z krajského rozpočtu na základě žádosti o finanční podporu na pořízení nebo podpoření předem dohodnutého jednostranně cíleného záměru, například na opravu komunikací, obecní zeleň, pořízení mobiliáře, zvelebení obce aj. Celkový rozpočet grantu se ročně pohybuje okolo 300 000 Kč. Výsledná suma se rozdělí mezi jednotlivé obce, které se následně musí na investičním záměru podílet 30% spoluúčastí. Ze získaných financí jsou nakoupeny například obecní lavičky, odpadkové koše, opraveny drobné sakrální stavby, autobusové zastávky, je pořízeno zařízení pro společenské události, které je následně pronajímáno aj.

V roli poskytovatele vypisuje mikroregion grant na konání společenských, kulturních a sportovních akcí s uzávěrkou příjmu žádostí do konce února téhož roku. Peníze na podporu společenských, kulturních a sportovních událostí plynou ze společného rozpočtu mikroregionu. Jednotlivé obce mají stanovené limity maximální výše podpory v závislosti na počtu obyvatel. Minimální částka podpory jedné akce je 5 000 Kč. Pro rok 2015 je přihlášeno celkem 28 společenských událostí na území mikroregionu podpořených z tohoto grantu.

Celkovou spoluprací obcí hodnotí starosta pozitivně. Ačkoliv je provázena značnou administrativní zátěží a pro větší obce se z ekonomického hlediska jedná dokonce o nerentabilní interakci, apeloval předseda sdružení na fakt, že některé jevy se nedají penězi vyčíslit a spolupráce obcí je všeobecně přínosná pro všechny zúčastněné. Mikroregion jako celek si může dovolit lepší propagaci, dochází k aktivnější výměně informací mezi zástupci obcí a jednotlivé projekty jsou propojeny v rámci celého území.

To je důležité zejména při budování turistických tras, běžeckých tras a cyklotras. Neopomíjí ani skutečnost, že celý mikroregion spadá po působení MAS Železné hory, která v novém plánovacím období bude důležitým zprostředkovatelem dotačních prostředků.

3.3. Návrh rozvojové strategie

Při programování strategie rozvoje oblasti je důležité zaměřit se na to, jaké problémy cílovou oblast provázejí, jaké vlivy na cílovou oblast působí, co je jejich příčinou a jak je lze odstranit. Hledají se skryté problémy nebo se definují vznikající nové potenciály vhodné pro rozvoj, určuje se směr, kterým by se měl ubírat.

V případě mikroregionu Centrum Železných hor se jednalo o problémy spojené s vylidňováním obcí, nízkou ekonomickou aktivitou obyvatel, s ekologickou zátěží povrchových vod a nedostatečnými službami. Příčiny výše uvedených problémů byly shledány ve vysokých životních nákladech v souvislosti s drsnými přírodními podmínkami, s podprůměrnou vzdělanostní strukturou obyvatel, jejich nízkou informovaností, s nevyřešenou problematikou odpadních vod a špatnou dopravní dostupností zejména v zimním období.

Návrhy pro zlepšení situace a řešení problémů se zaměřují na kompenzaci nehostinného chladného klimatu dobrou občanskou vybaveností, pestrým společenským životem a přátelskou atmosférou v obcích, dále na zbudování kanalizačních sítí, zachování spojů veřejné dopravy a na podporu vzdělávání a informovanosti obyvatel.

Návrh pro mikroregion Centrum Železných hor

Strategický program rozvoje oblasti je výsledkem široké základny spolupráce, komunikace a partnerství mezi jednotlivými obcemi, regiony i subjekty, který přispívá ke komplexnímu rozvoji cílového území.

Směr rozvoje regionu by měl plně respektovat:

- Požadavky obyvatel na kvalitu života, pocit bezpečí, osobní rozvoj a pocit sounáležitosti s oblastí.
- Zásady udržitelného rozvoje s ohledem na jedinečnost přírodního prostředí.
- Integraci oblasti do evropského prostoru.
- Zdravé právní prostředí a svobodu vstupu na trh bez administrativních bariér.

Vize mikroregionu:

Mikroregion Centrum Železných hor jako malebný dynamický region s úctou k tradicím a rostoucí životní úrovní, sociálně stabilní, bezpečný, atraktivní pro obyvatele i návštěvníky.

Strategické pilíře programu rozvoje mikroregionu:

A. Občanská společnost a veřejné služby

- *Posílení sociální stability* – úcta k tradicím a historickým odkazům společnosti, pořádání společenských akcí na podporu setkávání, komunikace a posílení mezilidských vztahů venkovské společnosti
- *Motivace k životu v oblasti* – modernizace a investice do občanského vybavení s využitím externích finančních zdrojů získané spoluprací s MAS Železné hory
- *Zajištění kvalitních životních podmínek* – citlivý přístup zastupitelů jednotlivých obcí ke spádové oblasti s dlouhodobým horizontem plánů rozvoje v souladu se zásadami udržitelného rozvoje, udržení, popřípadě i posílení dopravní obslužnosti veřejnou dopravou

B. Atraktivní region

- *Zvýšení návštěvnosti regionu* – posílení celkové propagace regionu, vytvoření vhodných podmínek pro vznik silného a stabilního sektoru cestovního ruchu
- *Kvalitní památková péče* – péče o drobné sakrální památky podporující malebnost kraje
- *Krajinotvorná činnost* – citlivé zásahy do krajiny, údržba obecní zeleně a celkového vzhledu obce

C. Environmentální péče

- *Uchování krajinného rázu* – podpora tzv. zeleného cestovního ruchu, respektování všech ochranných opatření přírodního prostředí
- *Zlepšení kvality povrchových vod* – komplexní řešení hospodářství odpadních vod zejména obcí v přímé blízkosti vodního toku

D. Konkurenceschopnost a ekonomický růst

- *Propagace regionálních produktů* – podpora lokálních jarmarků a prodeje ze dvora
- *Podpora malých a středních podniků, zvýšení počtu ekonomických subjektů v oblasti* – udržení stabilního ekonomického prostředí, podpora vzdělávání a informovanosti, podpora soukromého zemědělství

Konkrétní návrhy pro realizace programových cílů:

Zlepšení kvality povrchových vod

Vybudování komplexního systému pro řešení odpadních vod by bylo žádoucí minimálně u obcí, které jsou v bezprostřední blízkosti vodního toku řeky Chrudimky. Zejména pak obce, nacházející se nad vodními nádržemi negativně ovlivňují kvalitu přitékající vody do nádrže.

Například početná obec Horní Bradlo, ležící přímo v údolí řeky Chrudimky s velkým podílem rekreačních objektů, velkou kapacitou ubytovacích zařízení pro letní

sezónu a výrobnou vánočních ozdob, nedisponuje zařízením pro řešení problematiky odpadních vod. V letních měsících se počet osob, zdržujících se na území obce, téměř zdvojnásobí. Nečistoty, které se následně dostávají do říčního toku, mění kvalitu vody. Vybudování kanalizace s napojením na obecní čistírnu odpadních vod by výrazně utlumila ekologickou zátěž a přispěla ke zlepšení stavu životního prostředí v okolí. Se zlepšením kvality vody na přítoku do vodní nádrže Seč by se zmírnily problémy s eutrofizací vody, nádrž by tak mohla lépe plnit svoji rekreační funkci a přilákat návštěvníky do upadajícího střediska letní rekreace Východních Čech.

Zvýšení návštěvnosti mikroregionu

Mikroregion Centrum Železných hor má silný potenciál pro cestovní ruch, který ale zůstává nevyužit. Vzhledem k přítomnosti CHKO na téměř celém území se nabízí jako ideální řešení podpora tzv. zeleného cestovního ruchu. Jeho princip spočívá v nízké zátěži a malém vlivu na životní prostředí. V případě mikroregionu Centrum Železných hor by se jednalo především o rozvoj cykloturistiky, pěší a běžecké turistiky, hipoturistiky a agroturistiky.

Vedle již zrealizovaného projektu na zbudování běžeckých tras pro zimní měsíce se nabízí alternativa naplánování husté sítě cyklotras. Cyklotrasy by protkávaly celý mikroregion a využívaly již existující lesní cesty, polní cesty a silnice nižších tříd. Zvýšená hustota pohybu turistů v oblasti by podnítila vznik občerstvovacích zařízení, na které by následně navázal celkový rozvoj služeb. Zbudování cyklotras by tak neslo i pozitivní vliv na ekonomickou aktivitu mikroregionu.

Posílení sociální stability

Podpoření společenských aktivit vede k častějšímu setkávání obyvatel obcí, zvyšuje se pocit sounáležitosti, sousedství, vznikají společenské vazby, užší mezilidské vztahy. Mezi jedním ze sociálních jevů života na venkově je tzv. sociální kontrola. Projev tohoto jevu má své pozitivní i negativní stránky. Na jednu stranu dochází k částečnému zásahu do soukromí jednotlivce, ale na stranu druhou společnost na vesnici zaujímá velmi důležitou ochrannou funkci, kdy slabší obyvatelé nacházejí pochopení a přijetí v kolektivu. Udržení aktivního společenského života plní nenahraditelnou funkci v sociálním prostředí obce. V příjemném a přátelském sociálním prostředí lidé rádi tráví volný čas. Tento faktor má silnou motivační funkci při rozhodování o místě trvalého

bydlení. Pro zajištění celoročních společenských událostí je vhodné provést investice do vybavení v podobě společenských sálů a potřebného zařízení. (Chladicí zařízení, party stany, altány, přístřešky, ohniště, udírny, hudební zesilovací aparatura aj.)

Podpora malých a středních podniků, zvýšení počtu ekonomických subjektů

V oblasti ekonomické aktivity je zásadní stavební jednotkou informace. Informace jako taková je jedním z nejdůležitějších aspektů pro vznik obchodu, podniku a veškeré spolupráce mezi subjekty. Je stejně důležitá jako dostupnost výrobních zdrojů a přítomnost kapitálu. Proto by jejímu získávání měla být věnována maximální pozornost. Velkou službu prokazují školení, setkávání cílových subjektů, besedy, přednášky, vzdělávací programy a jiné formy sociální interakce, kde dochází k přenosu zkušeností, poskytování a výměně informací a tím i podnětům a základům pro nově vznikající nebo stávající podnikatelské záměry a nápady.

Jedním z velkých potenciálů pro ekonomické aktivity venkova je soukromé zemědělství, které bylo vinou kolektivizace na českém venkově výrazně potlačeno. Díky soustavné podpoře Evropské unie vznikají opět podmínky, které motivují obyvatele venkova začít hospodařit, starat se o krajinu ve svém okolí, popřípadě rozšířit a diverzifikovat své ekonomické aktivity na agroturistiku či produkční činnost mimo zemědělské odvětví. Jedná se tak nejen o silný krajino tvorný nástroj, ale také o silný nástroj k nastartování ekonomiky venkova. Ekonomicky zdravý a silný venkov s vyřešenou péčí o krajinu se stává lákavým prostředím pro život mladých rodin i pro návštěvu turistů.

3.4. Strategie aplikovatelné i na jiné mikroregiony na vnitřní periferii

Na příkladu mikroregionu Centrum Železných hor byl vytvořen návrhový strategický program rozvoje doplněný o čtyři konkrétní opatření ke každému pilíři programu, vytvořený s ohledem na specifika mikroregionu. Mikroregion Centrum Železných hor se potýká s problémy, které jsou typické i pro ostatní vnitřní periferie České republiky, proto by část opatření byla aplikovatelná i v dalších programových dokumentech. Na každý region působí unikátní vlivy, a tak se vznikající problémy projevují v různých kombinacích. Jedná se především o stárnutí obyvatelstva a vyliďňování oblasti, strukturální problémy, vysokou nezaměstnanost, nízké příjmy obyvatel a obcí a s tím spojený výskyt chátrajících objektů, staré ekologické zátěže, výskyt brownfields, zvýšený projev sociálně patologických jevů v důsledku sociální exkluze a nedostatečné seberealizace obyvatel, nízkou občanskou vybavenost, špatnou dopravní obslužnost aj.

V případě mikroregionu Centrum Železných hor byla zvolena taktika kompenzace negativ oblasti zlepšením občanské vybavenosti, soustředění se na poskytnutí společenského vyžití a osobního rozvoje a to formou jarmarků, společenských kulturních i sportovních událostí, dostupných besed, přednášek, školení a také posílení pocitu náležitosti do oblasti zachováním místního lidového folklóru. Nabídnout obyvatelům kvalitní společenské prostředí a soustředit se na posílení mezilidských vztahů je jednou z cest, jak motivovat obyvatele k tomu, aby se v oblasti dlouhodobě usadili.

Problematika informovanosti je v ekonomickém světě klíčová, a proto by ani venkov neměl zůstat stranou a mělo by se dbát na pravidelný duševní rozvoj obyvatel, například pořádáním pravidelných vzdělávacích programů ve spolupráci s občanskými sdruženími či jinými organizacemi. Tématika událostí může být široká, od péče o zdraví a zdravotní prevenci, přes vzdělávání v oblasti zájmových aktivit, po velice důležité informace o možnostech rozvoje podnikání a souvisejících aktivit.

Problém dopravní obslužnosti malých obcí je zejména pro žáky, studenty a starší občany a osoby s nižšími příjmy velmi zásadní. Systém autobusové dopravy může být zefektivněn napojením na integrované dopravní systémy financované z podstatné části krajskými fondy, fondy větších měst a obecními rozpočty, v případě investic také

evropskými zdroji. Tak mohou být kompenzovány náklady na ztrátový provoz dopravy v oblastech s nižší hustotou obyvatel a zachována intenzita spojů především v odpoledních hodinách, kdy se vrací děti ze škol a zájmových kroužků.

Správa obce může věnovat část svých prostředků na zvelebení obce, na drobné opravy, údržbu zeleně a pořádku v obci. Estetická stránka obce velmi výrazně působí na psychiku obyvatel i návštěvníků. Veškeré kroky zastupitelů do společenského dění i do krajiny spádových oblastí by měly být hodnoceny v dlouhodobém horizontu všech důsledků každého rozhodnutí. Ke zvelebení vzhledu a celkovému rozvoji obce lze využít mnoho dostupných podpůrných finančních programů. S jejich efektivním čerpáním může výrazně pomoci úzká spolupráce s místními akčními skupinami. Proto by tuto možnost a další možné zdroje financí obce neměly podceňovat.

Závěr

Administrativní uspořádání České republiky spolu s historickým vývojem a přírodními jevy dlouhodobě působí na sociálně prostorovou organizaci společnosti. V důsledku mnoha vlivů tak sociální soudržnost a tempo rozvoje nejsou rovnoměrné a dochází k projevu fenoménu vnitřní periferie. Pojem vnitřní periferie se věnovala celá řada myslitelů, pro shrnutí bych připomněla výše zmíněnou podrobnou definici pojmu autorů Jiří Musil a Jan Müllera (2008). Ti periferií označují *území země, která se hospodářsky nerozvíjejí, ztrácejí obyvatelstvo, demograficky stárnou, mají nižší sociálně-ekonomickou úroveň a horší technickou i sociální infrastrukturu než ostatní části země, jsou obtížně dopravně dostupné, mají starý bytový fond a objevují se v nich specifické sociální problémy spojené s exkluzí.*²⁰

Ve vztahu tohoto fenoménu a venkovských oblastí lze hovořit o čtyřech typech venkovského prostoru evropských států:

- a) *Venkovské oblasti se špatným přístupem a chudými materiálními zdroji.*
- b) *Venkovské oblasti se specializovanou ekonomickou základnou.*
- c) *Venkovské oblasti s diverzifikovanou ekonomickou základnou.*
- d) *Venkovské oblasti v blízkosti významné městské aglomerace.*

²⁰ MUSIL, J. -- MÜLLER, J. *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. 1. vyd. Praha: CESES UK FSV, 2008. 52 s.

Postižená území se potýkají s různými projevy perifernosti. V případě mikroregionu Centrum Železných hor byla pozornost věnována zejména problémům vylidňování oblasti, znečištění povrchových vod a nízké ekonomické aktivity.

Klíčový potenciál rozvoje je spatřován v rozvoji tzv. zeleného cestovního ruchu, tzn. pěší turistiky, běžkařské turistiky, cykloturistiky, hipoturistiky a agroturistiky. Pro řešení problémů a směr rozvoje je zvolena strategie, která kompenzuje drsné přírodní podmínky příjemným sociálním prostředím. Zaměřuje se na posílení informovanosti obyvatel, tak, aby jim dopomohla k rozvoji jejich ekonomické činnosti.

Zlepšování situace na venkově a program založený na posílení přívětivého, tvůrčího sociálního prostředí, pocitu sounáležitosti k území a zachování tradic je společně s podpořením vzdělanosti a využitím spolupráce s místními akčními skupinami pro získání finančních prostředků nad rámec rozpočtu obce široce aplikovatelná strategie rozvoje postižených regionů.

4. Seznam použité literatury

Studie a akademické práce:

- BLAŽEK, Jiří a David UHLÍŘ. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Vyd. 2., přeprac. a rozš. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1974-3.
- CENTRUM INVESTIC, rozvoje a inovací. *Strategie rozvoje Královéhradeckého kraje 2014 – 20 20*. 89 s. Dostupné z: http://www.kr-kralovehradecky.cz/assets/rozvoj-kraje/rozvojove-dokumenty/rozvoj-2014-2020/Strategie_rozvoje_KHK_2014-2020.pdf
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P.: Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie - Sborník ČGS*, 2001, roč. 106, č. 1, s. 1-11.
- HAVLÍČEK, Tomáš, Pavel CHROMÝ, Vít JANČÁK a Miroslav MARADA. Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí. In: NOVOTNÁ, Marie. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 6-24. Edice Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje, 17. ISBN 8086561216.
- HOLMAN, Robert. *Dějiny ekonomického myšlení: Robert Holman a kol.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, xxv, 539 s. ISBN 80-717-9380-9.
- KUČEROVÁ, Sylvie a Zdeněk KUČERA. Vztah periferality a vzdělání: lze definovat periferní oblasti na základě vývoje sítě základních škol?. *ACTA GEOGRAPHICA UNIVERSITATIS COMENIANAE*. 2009, č. 53, s. 59-73. Dostupné z: http://www.sylvie-r-kucerova.cz/texty/Kucerova_Kucera2009.pdf
- LABRIANIDIS, Lios. *EU RESEARCH ON SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES: The future of Europe's rural periphery, the role of Entrepreneurship in responding to employment problems and social marginalization*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. ISBN 978-92-79-07697-8.
- LÖW, Jiří a Jaroslav NOVÁK. Typologické členění krajín České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2008, roč. 11, č. 6. Dostupné z:

http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2008/2008-06/06_typologicke.pdf

- MUSIL, Jiří a Jan MÜLLER. Vnitřní periferie České republiky jako mechanismus sociální exkluze. *Czech Sociological Review*. 2008, roč. 2008, č. 2.
- MUSIL, J. -- MÜLLER, J. *Vnitřní periferie České republiky, sociální soudržnost a sociální vyloučení*. 1. vyd. Praha: CESES UK FSV, 2008. 52 s.
- MIKROREGION CENTRUM ŽELEZNÝCH HOR. *Strategická studie rozvoje*. 2009, 84 s. Dostupné z: http://czh.oblast.cz/dokumenty/seznam.phtml?id_objektu=133200&slozka=7
- NETOLICKÝ, Jan a David PETRÁŇ. Rozbor udržitelného rozvoje území. *ÚAP ORP Chrudim - Úplná aktualizace* [online]. 2012 [cit. 2015-03-25]. Dostupné z: http://www.chrudim.eu/cs/download/upr/uz_anal_podklady/2012/ruru_final.pdf
- PERLÍN, R., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2010): A Typology of Rural Space in Czechia according to its Potential for Development. *Geografie*, 115, No. 2, pp. 161–187.
- SCHMIDT, M.H. (1998): An integrated systemic approach to marginal regions: from definition to development policies. In: Jussila, J., Leimgruber, W., Majoral, R. (eds.): *Perceptions of Marginality: theoretical issues and regional perceptions of marginality in geographical space*, Ashgate, Aldershot, s. 45–66
- VAISHAR, Antonín, Jana ŽITŇÁKOVÁ a Milada ŠŤASTNÁ. Rural Periphery: What does it mean in the East-Central Europe?. *EURORURAL '12*. 2012.
- VÁNĚ, Petr. Lidský a sociální kapitál vnitřních periferií: příklad tří mikroregionů Středočeského kraje. *Geografický časopis*. 2012, č. 4, s. 357-381.
- ŠŤASTNÁ, Milada. *Současný stav a vývojové tendence jihomoravského venkova*. Vyd. 1. Editor Antonín Vaishar. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2011, 166 s. ISBN 978-80-7375-537-9. ZAHRADNÍK, Petr. *Strategie rozvoje Zlínského kraje 2009 - 2020*. Zlín, 2014. Dostupné z: <https://www.kr-zlinsky.cz/strategie-rozvoje-zlinskeho-kraje-2009-2020-srzk--cl-680.html>

Internetové zdroje:

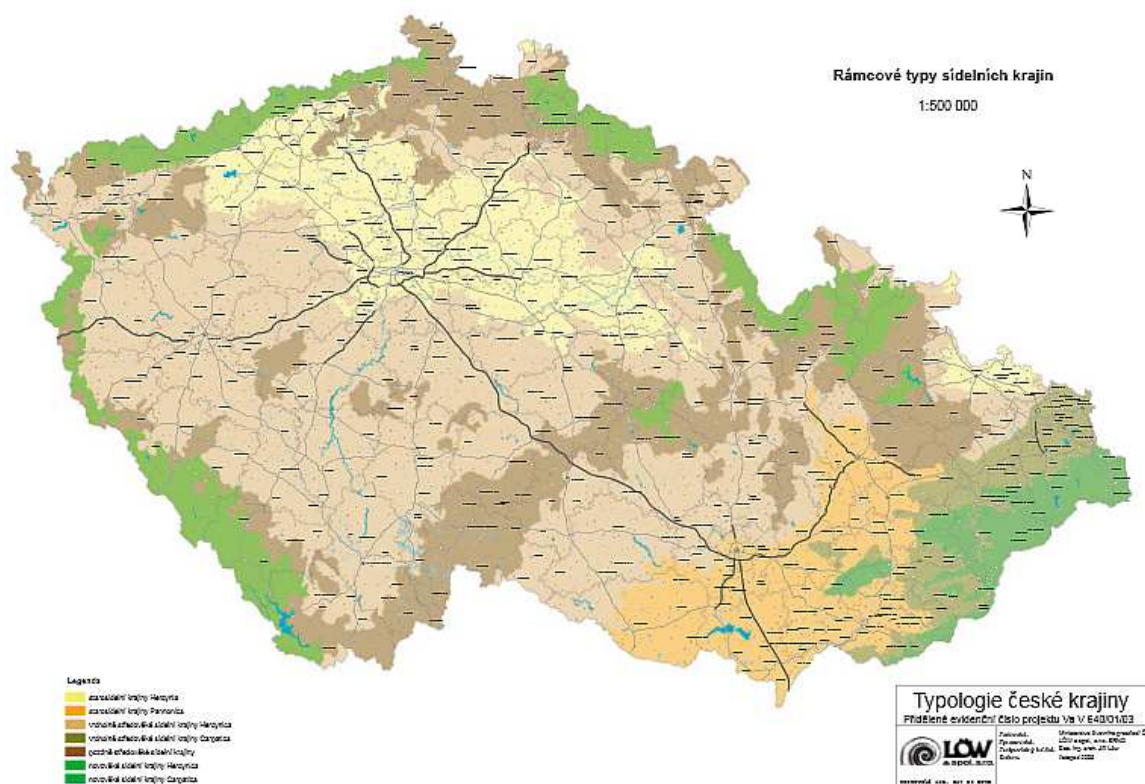
- Sčítání lidu, domů a bytů: Vše o území. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. [online]. 2011 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: www.sldb.cz
- Český statistický úřad Databáze demografických údajů za obce ČR. [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: www.czso.cz
- Integrovaný portál MPSV. *Zaměstnanost* [online]. 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/mes>
- CTĚTÍN. *Obec Ctětín* [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.ctetin.cz/>
- Horní Bradlo: křižovatka železných hor. *O obci* [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.hornibradlo.cz/>
- Nasavrky: oficiální stránky města. *O obci* [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.nasavrky.cz/script/main.php>
- Město Seč. *Aktuální informace* [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.mestosec.cz/>
- Městys Bojanov. *Obecní úřad* [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.bojanov.cz/>
- LIBOMĚŘICE. *Obec Liboměřice* [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.libomerice.cz/>
- Lukavice. *Obecní úřad* [online]. [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://www.lukavice.com/>

5. Přílohy

5.1. Příloha 1

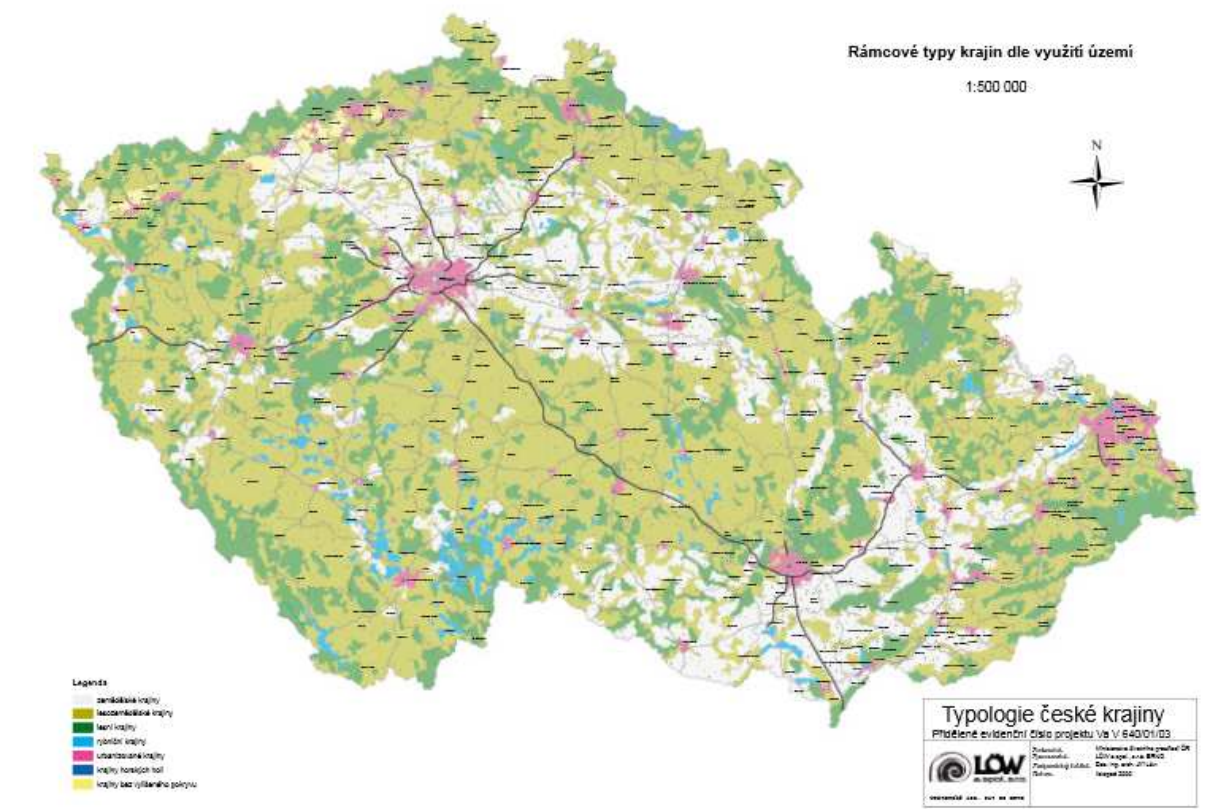
Mapa krajinných typů dle Löwa:

1) Rámcové typy sídelních krajin

LÖW, Jiří a Jaroslav NOVÁK. Typologické členění krajin České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2008, roč. 11, č. 6. Dostupné z: http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2008/2008-06/06_typologicke.pdf

2) Rámcové typy dle využití území

LÖW, Jiří a Jaroslav NOVÁK. Typologické členění krajín České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj*. 2008, roč. 11, č. 6. Dostupné z: http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2008/2008-06/06_typologicke.pdf

5.3. Příloha 3

Obrázková dokumentace z vlastních zdrojů

Horní Bradlo, zvonička a hasičská zbrojnice

Zemědělská krajina nad Bojanovem

Zastavení pro pocestné a zvonička v Liboměřicích

Zvlněná krajina Železných hor

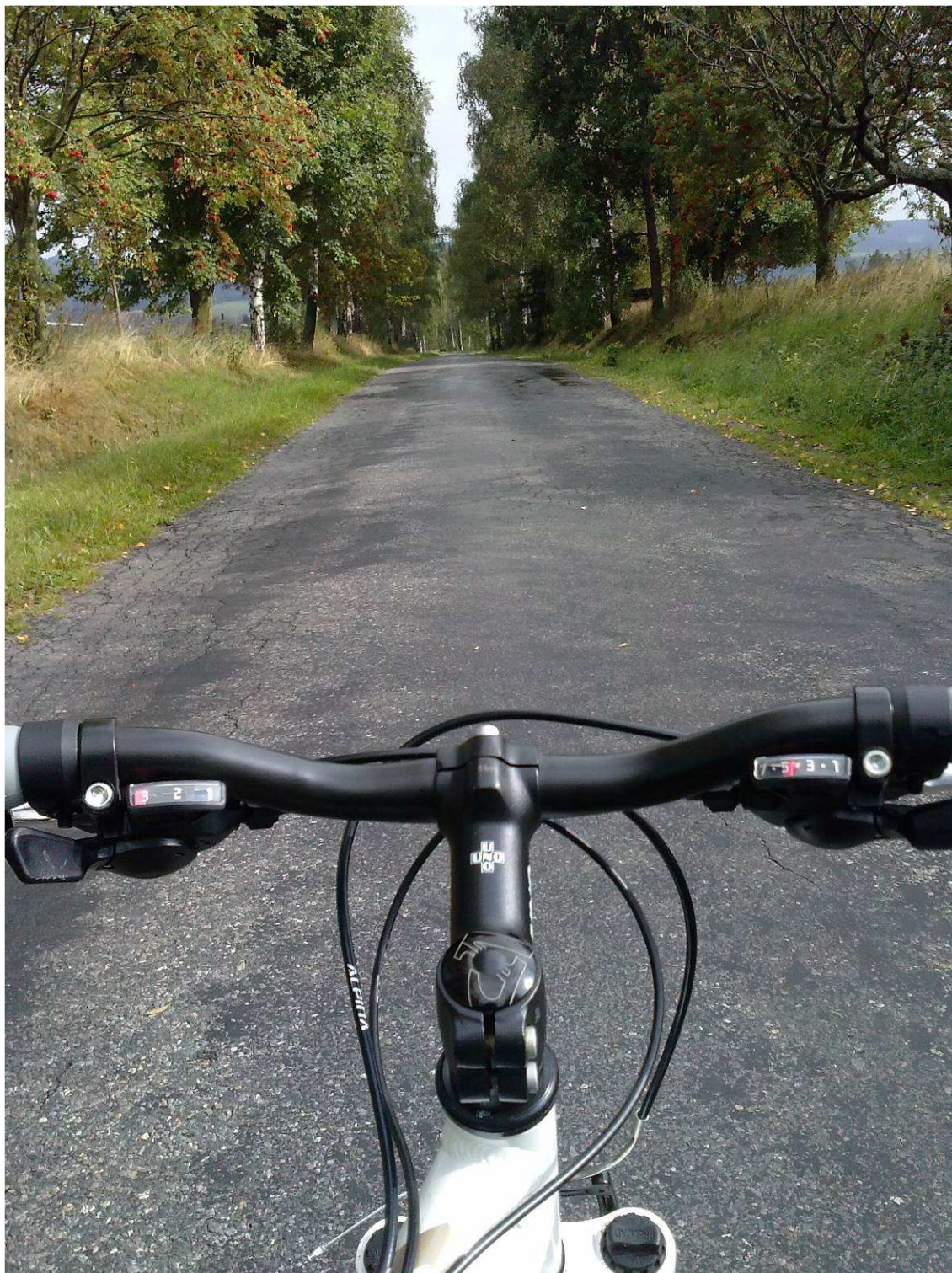
Zbytky keltského oppida v Českých Lhoticích

Horní Bradlo

Perfektní podmínky pro cykloturistiku

Sečská a Křižanovická přehrada

http://img.fotoalba.centrum.cz/img3/5523/14185523_4_734sxcdd.jpg

http://libice.vladas.cz/uploads/2009/11/sec_1.jpg

Letecký snímek Nasavrckého náměstí

© BemoAir 2006 - Nasavrky-DSC00627.JPG

http://img8.rajsce.idnes.cz/d0801/0/506/506900_1e3420a4e4bc1eb09b79c1e425263a50/images/Nasavrky-DSC00627-BemoAir.jpg